

BÁLINT LÁSZLÓ
Kováts József
1926–1958

BÁLINT LÁSZLÓ

Kováts József
(1926–1958)

BÁLINT LÁSZLÓ

Kováts József
(1926 – 1958)

BELVEDERE
MERIDIONALE

Szeged, 2004

A kötet megjelenését támogatták
Magyar Politikai Foglyok Szövetsége
Civil Szövetség Egyesület
SZTE Általános Orvostudományi Kar HÖK
SZTE Egészségügyi Főiskolai Kar HÖK
SZTE Juhász Gyula Tanárképző Főiskolai Kar HÖK
Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó

szerkesztette
PÉTER LÁSZLÓ

borítóterv
MAJZIK ANDREA

SZTE Egyetemi Könyvtár

J910023982

ISBN 963 9573 00 0

ISSN 1587-2963

© Bálint László, 2004

© Belvedere Meridionale, 2004

Tartalom

A Kováts család	7
Az ávó látókörében	9
Másodszor az ávó markában	13
Négy év börtön	20
A forradalomban	24
A megtorlás kezdete	41
A vádirat	54
Az elsőfokú ítélet	57
A másodfokú ítélet	65
Epilógus	67
Képek, dokumentumok	69
Névmutató	99

A Kováts család

Kováts József apai nagyapja 80 hold földön gazdálkodott az Alföldön, míg 1903-ban teljesen tönkre nem ment. Ezután fuvarosként kereste a kenyerét 1923-ban bekövetkezett haláláig. Így ezt a nagyapját Kováts József nem ismerhette. Az özvegyen maradt nagyanyját viszont annál inkább szerette, hiszen ő férjét túlélve több mint húsz év múlva, 1945-ben halt meg. Anyai nagyapja is gazdálkodó volt; ő 60 hold földet művelt, amely részben a sajátja volt, részben bérelte.

Édesapjáék, id. Kováts Józsefék hárman voltak testvérek. Kelemen Jánosné Kováts Etelkának a férje polgári iskolai igazgató volt. Kováts Ferenc községi jegyző, 1945 után pedig segédmunkás. Székely Nándorné Kováts Piroskának a férje általános iskolai tanítóként dolgozott. A nagypapa gondot fordított gyermekei iskoláztatására, sőt leányainak férjhez menetelére is. E gondoskodás következtében a család értelmiségi sorba emelkedett.

Id. Kováts József 1916-ban szülővárosában, Makón érettségizett. Az első világháborúban katonaként másodosztályú kisezüst kitüntetést szerzett. 1918-ban hadnagyként szerelt le, majd folytatta tanulmányait a debreceni mezőgazdasági akadémián.

Apja halála után azonban id. Kováts József mégsem lett gazdálkodó, hanem bevonult a rendőrséghez. Próbarendőrként kezdte pályafutását, majd számos egyéb beosztásban dolgozott, míg az 1920-as évek második felére tisztté léptették elő. 1938-ig beosztott felügyelőként, 1938-tól oktatótisztként működött, végül 1943-tól őrszemélyzeti parancsnokhelyettesként szolgált. Ebben az utóbbi beosztásban Szegeden tevékenykedett őrnagyi rendfokozatban 1944-ig.

Közben 1924-ben házasságot kötött a szintén gazdálkodó családból származó Molnár Margittal.

Amikor a második világháborúban a front elérte Szegedet, id. Kováts József a rendőrségi apparátussal és családjával a Dunántúlra, majd Németországba ment, és 1946-ban tért haza. Ekkor id. Kováts Józsefet mint rendőrtisztet minden különösebb ok nélkül internálták.

Szabadulása után örült, hogy mezőgazdasági munkásként a családját eltarthatta. Rövidesen a kreált „háborús bűnösök” sorában sok-sok társához hasonlóan őt is bíróság elé állították, és 3 év börtönre ítélték. 1951-ben szabadult. Ám ismét azonnal internálták. Nagy Imre internálásokat megszüntető intézkedése nyomán 1953 augusztusában nyerte vissza szabadságát. A szegedi konzervgyárban helyezkedett el rakodómunkásként. Még ebben az évben megbetegedett, állapota egyre romlott, munkaképtelenné vált, a továbbiakban felesége tartotta el őt is és a családot is.

A házaspárnak két gyermeke született: József és Erzsébet.

Kováts József 1926. augusztus 30-án látta meg a napvilágot Békéscsabán, apja akkori szolgálati helyén. 1928-ban költöztek Szegedre, ahol a tanulmányait is megkezdte. Amikor az apját Kiskunhalasra helyezték, az iskolát ott folytatta. 1942-ben visszaköltöztek Szegedre. Középiskolás éveiben a 82. sz. Zrínyi Miklós cserkészcsapatban őrsvezető volt. 1944-ben a piarista gimnáziumban érettségizett. Tanulmányai befejeztével a család térvári tanyáján töltött rövid időt, majd katonai szolgálatra – kiképzésre – vonult be. 1944. augusztus 20-án tért vissza Szegedre.

A szovjet csapatok közeledtével Kováts József elhagyta Szegedet. Édesanyjával és húgával Kaposváron húzták meg magukat. Nem sokkal ezután érkezett rendőrségi köteléssel a Dunántúlra id. Kováts József is, és csatlakozott övéihez.

Mint leventét Kováts Józsefet a kaposvári Hunyadi páncélelhárító osztaghoz gyűjtötték be, majd a front előrehaladtával vitték egyre nyugatabbra. Egy ismerős rendőr tudatta vele, hogy családja Németországba ment. Miután sikerült megszöknie az egyébként is feloszlóban lévő alakulattól, viszontagságos utazás után megérkezett a családjához, amely egy bajorországi paraszt családnál várta sorsának jobbra fordulását. Itt érte őket 1945. május 1-jén az amerikai megszállás. A mielőbbi hazakerülés érdekében a háború befejeződése után búcsút vettek a bajor falucskáktól, és beköltöztek a pokingi menekülttáborba. 1945 decemberében kapták meg hazautazási engedélyüket az amerikaiaktól. Lassú és nehézkes utazás után 1946 januárjában érkeztek meg Szegedre.

Az ávo látókörében

Kováts József 1946 szeptemberében beiratkozott a szegedi egyetem orvoskarára, és nagy szorgalommal megkezdte tanulmányait. A Sulyok Dezső vezette Magyar Szabadság Párt zászlóbontásakor belépett a párt szegedi szervezetébe, és rövid időn belül az egyik legserényebb aktivistája lett.

Ha eddig nem került a politikai rendőrség látókörébe, mint egy internált rendőrtiszt fia, ennek 1947 elején meg kellett történnie. Az akkor már Drégely József ezredes vezette rendőrség államvédelmi osztálya, az *ávo* szoros megfigyelés alatt tartotta a Magyar Szabadság Párt helyi szervezetét. Bizonyítja ezt egy fönmaradt dokumentum a párt szegedi szervezetének 1947. február 23-i nagygyűléséről, ahol a Tisza Szálló nagytermében az ávo titkos megfigyelői is jelen voltak. A rendezvényről készült államvédelmi hangulatjelentés szerint a felszólaló Drózdny Győző nemzetgyűlési képviselő a következő kijelentéseket tette: „Tűzrevaló az a rendszer, amelyik elveszi tőlünk a demokráciát. (...) Tiltakozunk az ellen, hogy hat elemít végzett kommunistákból két év alatt orvost csináljanak. (...) Az alaptörvényt maga az uralkodó párt gyalázza meg. (...) Kis mécsse mellett is meg lehet találni a fasisztákat éjjeli menedékhelyükön a kommunista pártban. Nem kell nekünk a kis kommunista párt diktatúráját nyögni, nincs az a büntetés, amit meg ne érdemelne az, aki a nyakunkra hozta őket. (...) Félni kell az idegenektől. Politikai vágóhídra viszik a nemzetet. (...) Nincs szükségünk idegen eszmékre.” A nagygyűlésen jelenlevők, „nagy számú nyugatosak, B-listások és általában a régi rendszer csatlósai” lelkesen fogadták az elhangzó beszédeket, „az egész gyűlés a munkáspártok [elsősorban az MKP – BL.] elleni támadás jegyében zajlott le”, a felszólalók „néhol súrolták az inkriminálható kifejezések határát”.

Az iménti nagygyűlés után 1947 februárjában Kováts Józsefet több társával együtt előállították a szegedi ávora, mert „alapos gyanú merült fel, hogy a lakásán tiltott politikai megbeszéléseket tartanak”. Ekkor találkozott Kováts József életében először az ávóval, a kommunista diktatúrát szolgáló, szovjet minta alapján létrehozott brutális szervezettel.

Bolgár György főhadnagy és Varga József alhadnagy államvédelmi kihallgató tisztek elképedve jegyzőkönyvezték Kováts József – talán akkor még kissé naiv, bár az is lehet, hogy az adott helyzetben inkább szemtelen – kijelentését, miszerint „Horthy nem is volt fasiszta, hanem egy demokrata”. Talán az ilyen és hasonló kijelentései miatt, talán más alantas-mögöttes célból Kováts Józsefet rövid időre az akkor már meglehetősen hírhedt ávoközpontba is fölvitték, a budapesti Andrassy út 60-ba. A körülmények arra utalnak, hogy ennek talán besúgói beszerzés lehetett a célja, bár erre vonatkozóan konkrét bizonyítékok nincsenek. Arra viszont vannak, hogy ha valóban ez volt az államvédelmi cél, a próbálkozás sikertelenül zárult, mert amikor Kováts Józsefet néhány nap múlva Szegedre vitték, és szabadlábra helyezték, akkor kezdődött meg a titkos operatív eszközökkel végrehajtott megfigyelése. A későbbi szóhasználat szerint ekkor vált Kováts József az ávo célszemélyévé.

A szegedi ávo gyűjtötte az adatokat a Magyar Szabadság Párt helyi szervezetéről és a célszemély Kováts Józsefről is. A Szegeden egyre erősebb Magyar Szabadság Párt ellen az ávo a kommunista városvezetéssel együttműködve és egyeztetve lépett fel. A kommunistáknak erre az időre az első politikai ellenfele – az ő fogalmaik szerint ellensége – a Magyar Szabadság Párt lett Szegeden. Jól példázza ezt Dénes Leó kommunista polgármester kijelentése: „A kisgazdapárt elég erős bomlásnak indult. 40%-át lényegében elvette a Sulyok-párt. A városházán megfigyeltettem, hogy hány ember jár el a Sulyok-párt gyűléseire – tíz ilyen tisztviselő volt. Felszólítottam az osztályvezetőket, hogy ezek az emberek nem felelnek meg a munkakörüknek, és ezeket elbocsátottuk. Ez az elbocsátás a kisgazdapárti főispán egyetértésével történt.”

1947. március 11-én újabb nagygyűlése volt a Magyar Szabadság Pártnak a Tisza Szálló nagytermében. Ezen Lakatos István kijelentette: „Nincs szükségünk a Szovjetunióval való kapcsolatra, nincs szükségünk nemzetközi világproletárokra.” Nagyiván János nemzetgyűlési képviselő szavai sem maradtak nyom nélkül ezen a napon: „Mégsem lehet, hogy egy kisebbség az oroszokkal válllvetve terrort gyakoroljon a magyar nemzetre.” Kováts József természetesen ezen a nagygyűlésen is

jelen volt, de ekkor szemet hunytak szervező munkája fölött a mindenhol jelenlevő szegedi államvédelmisek.

Alig néhány nap múlva a koalíciós kormány kisgazdapárti vallás- és közoktatásügyi minisztere, Ortutay Gyula – aki titkon már 1945 márciusától az MKP tagja volt, és egyben a kommunisták beépített embere az FKP-be – bejelentette a fakultatív hitoktatással kapcsolatos intézkedést. Ennek hírére a szegedi középiskolások és egyetemi-főiskolai hallgatók hatalmas ellenakciókba kezdtek, és a városban napokon át egymást érték a magyarányú utcai tüntetések. A kommunista befolyás alatt álló szegedi ávo és az ugyancsak kommunista irányítású helyi sajtó az egész ügyet természetesen az egyre nagyobb erőt mutató Magyar Szabadság Párt szegedi szervezetének a számlájára írta. A Dél-magyarország napokig másról sem írt, mint arról, hogy „a Szabadság Párt agitátorai Szeged utcáin ezerfőnyi diáktömeget vonultattak föl tüntetésre”. Vitathatatlan, hogy a tüntető és kezdetben a rendőrséggel, majd a kommunista provokátorokkal is összezsapó tömegben számos olyan fiatal is jelen volt, aki így vagy úgy kapcsolódott a Magyar Szabadság Párt szervezetéhez. Ott volt természetesen Kováts József is, a sajtó szerint ekkor már „közismert SS-legény, a Szabadság Párt fő szervezője”. A diáktüntető hangadóinak egy részét kizárták az iskolákból, másokat internáltak, mint például a szabadságpárti Rózsa Gyulát. Kováts Józsefet azonban ekkor még futni hagyták, az ő büntetését a nagy leszámolás idejére tartogatták. Az eseményekkel kapcsolatban fontos megállapításokat tett az MKP nagyszegedi bizottságának 1947. április 1-jei jelentése: „Meg kell állapítanunk, hogy a munkásság felvonultatása nem volt a leghszerencésebb ötlet. A munkásság egyrésze lecsatlakozott a tüntetőkhöz, és a városban, különösen a tüntetés napján és az utána következő egy-két napon, határozottan kommunistaellenes hangulat volt észlelhető.”

Mindezek után tovább nőtt a Magyar Szabadság Párt térnyerése Szegeden, és ez helyileg nem sok jót ígért sem az MKP-nak, sem koalíciós partnereinek. 1947. április 4-i, Zöld Sándor nagyszegedi MKP-titkár által aláírt jelentés szerint „kielemezték a Szabadság Párt terjeszkedésének okait és nagyságát”, valamint „az ellenük való lépéseket”.

Ezek között az ellenintézkedések között szerepeltek a kommunista diktatúra sajátosságainak megfelelően rendészeti és közigazgatási fellépések is. A helyi kommunisták készülődtek a Magyar Szabadság Párttal való nagy leszámolásra, miként a szegedi ávo is várva várta az alkalmat, hogy lecsaphasson a párt vezetőire, aktivistáira, közöttük Kováts Józsefre is.

Ez az alkalom egy kellemes nyár elejei napon, 1947. június 16-án érkezett el, amikor este 6 órakor a Tisza Szálló nagytermében a Magyar Szabadság Párt szegedi szervezete ismét nagygyűlést tartott. Mint szervező természetesen Kováts József is jelen volt.

Másodszor az ávó markában

A Tisza Szálló első emeleti nagyterme a várakozásokkal ellentétben már idő előtt megtelt. A szónok Nagy Vince országgyűlési képviselő volt, aki egy jelenlevő tanú vallomása szerint „a békeszerződés tárgyalásával kezdte, és kijelentette, hogy a magyar békeszerződést a népre ráerőszakolták”. Ezután 1947. június 24-i államvédelmi jegyzőkönyv szerint a „jelen levő demokratikusan gondolkodó munkások felkiáltásaira, amellyel a Magyar Köztársaságot, a munkáspártok vezetőit és Sztálint éltették”, Kováts József és társai kórusban „pfújoltak, és vesszen Sztálin felkiáltásokat hangoztattak”. A következőkből kiderül, hogy itt egyértelműen provokációról volt szó, amelynek következtében az egyre hangozó szópárbaj verekedésbe torkollott. A dokumentumból kiderül az is, hogy Kováts József és rendező társai „székeket ragadtak, és erőteljes lökésekkel igyekeztek a munkásokat a teremből eltávolítani”.

Mindennek bizonyítékát Zöld Sándor 1947. július 12-i jelentésének részlete szolgáltatja: „Június 16-án a Szabadság Párt Szegeden gyűlést tartott, amelynek zavartalan lefolytatását nem vállalhattuk. A megzavarási előkészületekbe komoly szervezési hibák csúsztak be.” Az történt ugyanis, hogy a kommunista „Rendező Gárda parancsnoka kapcsolatban állott a Szabadság Párttal és annak vezetőivel [...], közölte a tőlünk kapott utasításokat”. Így történhetett meg, hogy a Magyar Szabadság Párt helyi szervezői – közöttük Kováts József is – felkészülhettek a kommunista provokációra, és miután túlsúlyba kerültek a nagyteremben, végül sikerült – ha verekedés-dulakodás árán is – a provokátorokat kiszorítani onnan. Ezért állapította meg Zöld Sándor sajnálkozva, hogy a „megzavarás hosszú ideig sikerrel járt, a rendőri beavatkozás miatt azonban nem a mi javunkra dőlt el végül”. A helyzet azonban némileg biztató is volt, mert mint Zöld Sándor jelentésében folytatta: „általában lényegesen jobb hatással volt a Sulyok-párt elleni akciónk most, mint márciusban, amikor a fakultatív hitoktatás körül robbantak ki a harcok. [...] A Sulyok-párt elveszítette legelszántabb és legjobboldalibb vezető kádereit.” Ezen a káderelvesztésen azt kell érteni, hogy a Tisza Szállóban kirobbantott incidens után a szege-

di ávo a Magyar Szabadság Párt aktivistái közül többet őrizetbe vett. Az elsők között 1947. június 20-án természetesen Kováts Józsefet „demokrácia elleni izgatás” miatt. A Drégely ezredes által aláírt határozat alapján a Dózsa György utca 22. szám alatti lakásában László János és Horváth Dezső államvédelmi beosztottak – mindketten rendőr hadnagyok – tartottak házkutatást, és elhurcolták Kováts Józsefet.

Az eljárás előre meg volt tervezve, mert már két nappal korábban, azaz június 18-án az ávo megkezdte az ügyben a tanúkihallgatásokat. De nemcsak olyanokat hallgattak ki, akik a június 16-i incidensnél jelen voltak, hanem Kováts József néhány egyetemi évfolyamtársát is. Nagyon tudatosan választották ki őket. Mind olyanok voltak, akikről remélték, hogy terhelő tanúként jöhetnek számításba. Nem felejtendő, hogy Kováts Józseffel szemben a „demokrácia elleni izgatás” gyanúját kellett az államvédelmi vizsgálat során bizonyítani.

Példaként ragadjuk ki most néhány kihallgatott tanú vallomásának részletét:

Husza László június 18-án elmondta, hogy a Tisza Szállóban megtartott „gyűlésen nagy lármá tört ki, [...] a Szabadság Pártba tartozók Sulyok Dezsőt éltették, a munkáspártiak pedig Tildyt, Rákosit és Sztálint. Ezzel egyidejűleg a Szabadság Párthoz tartozók is éltették Tildyt és a köztársaságot. [...] a tömeg közül egyesek, vesszen Sztálint kiáltottak. [...] Nemsokára verekezés tört ki.” Ez volt az egyetlen tanú, aki név szerint nem tett említést Kováts Józsefről, annak ellenére, hogy ismerte.

Pusztai László június 21-én elmondta, hogy a Magyar Szabadság Párt gyűlésén „felfigyelt egy magas fiúra, aki a körülötte levőkkel együtt a munkások felkiáltásaira, akik éljen Rákosi, éljen a Magyar Köztársaság, éljen Sztálin kiáltásokat hallattak, azt kiabálta, hogy éljen Sulyok”, „le Rákosival, vesszen Sztálin”. Az ekkor fölvetett jegyzőkönyv befejező mondata így hangzik: „Az Államvédelmi Osztályon, a mai napon, fényképen bemutatott személyben felismertem a fentiekben bemutatott személyt, Kovács Józsefet.”

Kovács Mihály június 22-én szintén egy „magas fiatalemberről” tett említést, és ő is azonosította Kováts Józseffel. Szerinte is Kováts József és környezete a munkások „felkiáltásaira vesszen Sztálinnal válaszolt”.

Az államvédelmi vizsgálat szempontjából jól hasznosítható tanúnak minősült a Szabad Nép egyik munkatársa, Kardos Sándor, aki tudósítóként volt jelen a június 16-i gyűlésen. Tanúvallomásában elmondta június 23-án többek közt azt is, hogy „Kovácsék a munkások felkiáltásaira pfújoltak”.

Az államvédelmi tisztok azonban hibát követtek el vizsgálati munkájuk során. Nem gondoskodtak kellő időben feljelentőről vagy bejelentőről, hogy a külső szemlélő megértse, netán vele elhitessék, hogy az ávo tőle szerzett tudomást a június 16-i incidensről, nem pedig konspiratív munkája eredményeként. Ezért jól megkésve, utólag gondoskodtak bejelentőről Biebert Antalné személyében. 1948. március 24-én – nem tévedés, valóban így megkésve! – mondatták vele jegyzőkönyvbe, hogy „1947. június 16-án a Szegeden megtartott Sulyok párti gyűlésen a férjét hátulról fejbevágták, aki ezért a szegedi kórházban állt orvosi kezelés alatt. [...] Sérülése kb. 3 hónap elteltével gyógyult.” Azt is állította a bejelentő, hogy férjét Kovács József sebesítette meg. De vajon miért nem az akkor már gyógyult és a büntetőeljárás szabályai szerint sértett férj, Biebert Antal tett feljelentést? Miért az eset után kilenc hónappal történt mindez? Talán csak nem azért, mert ez a Biebert Antal sértett azonos azzal a Biebert Antal újszegedi kendergyári dolgozóval, aki 1948 februárjától népbíróként – ülnökként – munkálkodott a szegedi népbíróságon?

Nem sok sikert hozott Ilyés Éva szegedi egyetemi hallgató kihallgatása. Elmondta, hogy „1943-ban ismerte meg Kovács Józsefet”, de ezután „1946 ősze óta nem találkoztak”. A tanúvallomás így folytatódott: „1945 őszen több levelet kaptam tőle, közöttük egy elkeseredett hosszú levelet, amelynek a tartalmára már nem emlékszem. Emlékszem viszont arra, hogy ezzel a levéllel egyidőben több verset kaptam Kovács Józseftől, amelyeket osztálytársnőim között mutogattam. Hogy ebben a levélben a vörös hadseregbe becsmérlő kijelentések szerepeltek volna, valamint a letűnt Horthy rendszert dicsőítette volna, nem tudok visszaemlékezni. [...] Kovács József soha nem említette, hogy a Hunyadi SS páncélos hadosztály tagja lett volna.” Ilyés Éva emberségből kitűnőre vizsgázott. Mindenképpen bátor tett volt a tanúvallomása, mert

bizony nagy valószínűséggel létezett a szóban forgó levél, amelynek tartalmáról az államvédelmi szolgálatnak a körülményekből következően tudomása volt.

Még ugyanazon a napon kihallgatták Ilyés Éva barátnőjét is. A kihallgatást és jegyzőkönyvezést az államvédelmi vizsgáló újabb kudarcként élte meg. Ajtay Anikó elmondta, hogy „1943-ban ismerte meg Kovács Józsefet”. Szóba hozta azt is, hogy az iskolában padtársa volt Ilyés Évának, aki említette neki Kovács leveleit, de nem látta őket. Ezen kívül semmi többet nem mondott. A kihallgató-jegyzőkönyvező államvédelmi tiszt érezhetően elítélő hangsúllyal jegyezte meg csalódottságában, hogy „orvos lánya”.

Másnap, június 24-én az első tanúként kihallgatott Szalma Ferenc orvostanhallgató, a Szociáldemokrata Párt tagja az államvédelmi törekvések számára már kedvezőbben vallott. Elmondta, hogy „Kovácsot 1946 szeptemberében ismerte meg, aki az egyetem orvostudományi karán az évfolyamtársa volt. [...] a tanévelején a kabátja fazonján a tűzkereszt jelvényt viselte. [...] Több esetben vitát provokált és jobboldali mentalitásának megfelelően igyekezett vitapartnereit az igazáról meggyőzni.”

Egyes Dalina Mária kommunista orvostanhallgató vallomásából kiderült, hogy ő is osztálytársa volt a gimnáziumban Ilyés Évának, és állítása szerint ő is látta Kovács József ekkor már 1946-i keltezésűként emlegetett levelét. S lám, csodák csodájára egy év elteltével, 1947. június 24-én szó szerint idézte is: „A felszabadulás ünnepe után vagyunk, ha ugyan ezt felszabadulásnak lehet nevezni. Amikor azok az emberek, akik hivatta vannak arra, hogy az ország élén legyenek, börtönben sinylődnek, és azok pedig, akik az országot meg akarják ölni, és akiket a vörös hordák állítottak az élre, romlásba fogják dönteni. [...] Mindenesetre annyit elértem, hogy az én falumban senki nem ment ki arra az álünnepségre, amikor minden magyar embernek sírnia kellett volna, és nem pedig a vörös csőcselék gyilkos bandát ünnepelni, és azokat a vezérével együtt, magasztalni.” Ez az ifjúkommunista tanú még összegezte is a Kovács Józsefről kialakított véleményét: „A mai rendszerbe nem tud beilleszkedni, feltétlenül hű kiszolgálója a múlt rezsimnek, és ahol csak módja van, árt a kialakuló népi demokráciának.”

Bányi Zoltán orvostanhallgató elmondta: „Kovács elítélte és szidta a jelenleg fennálló társadalmi rendszert, kijelentvén, hogy úgysem fog sokáig fennmaradni, mert terrorisztikus eszközökkel tartja fenn magát.”

Varga József rendőr alhadnagy jegyzőkönyvben állította, hogy „1947 június 20-án Kovács Józsefet gyanúsított kihallgatás végett maga elé állította”. Tehát Varga József államvédelmi tiszt volt az, aki Kovács Józsefet az őrizetbe vétele után elsőként kihallgatta. Lényegében tehát vizsgálótisztje volt Kovács Józsefnek, de két nap múlva már mint tanú vallott rá! A jegyzőkönyvből kiderül, hogy az első kihallgatáson jelen volt Hódi András alhadnagy is – ugyancsak az ávo tisztje –, amikor Kovács állítólag kijelentette: „Hamarosan rendszerváltozás lesz és megígérte azt, az új rendszerben őt [Varga Józsefet – BL] megvédi, illetve nem engedi, hogy felakasszák. [...] Ezért hangsúlyozta, imádkozzon azon, hogy a Szabadság Párt vegye át a hatalmat és nem pedig ennél jobboldalibb politikai párt, mert csak ebben az esetben tudja megvédeni. A beszélgetés [a kihallgatás – BL] során Kovács a demokrácia összes kérdésével kapcsolatban elmondta a véleményét. Mondotta többek közt, hogy a földbirtokreform rablás, [...] kitért a gyárak, üzemek bankok államosítására. Hangoztatta azt, hogy nem lehet senkitől elvenni a vagyonát, [...] ez is rablásnak minősül.”

Az első kihallgatáson jelenlevő Hódi András alhadnagy jószerivel ugyanezt ismételte meg egy külön jegyzőkönyvben, szintén tanúvallomásként. Mindkettőjüket Szélpál Ottó rendőr alhadnagy hallgatta ki, vallomásukat jegyzőkönyvezte.

Az addig rendelkezésre álló adatok alapján már június 24-én javaslat készült Kovács József internálásának elrendelésére. Ebben a dokumentumban összegezték az addig elhangzottakat, kiemelve a fennálló „társadalmi rend becsmérést, [...] a földbirtok reformrablásnak minősítését” stb. Megjegyezték, hogy „általában kihallgatása során gúnyos hangnemben válaszolt a feltett kérdésekre, és a rendőrtisztviselők intézkedéseit ócsárolta, szakképzettség hiányát emelte ki”.

Mindezek alapján az ávo véleménye az volt, hogy Kovács József „az állam biztonságára, a társadalmi békére, a közbiztonságra, valamint a

nemzetek közötti békés együttműködés megteremtésére és megtartására felette aggályos és gyanús személy, miért is az internálási javaslat indokolt”.

Figyelmet érdemel – mert a korra jellemző – az olvashatatlan aláírású rendőrorvos véleménye: „A mai napon de. 10 órakor megvizsgáltam Kovács József 21 éves orvostanhallgatót, Dózsa György utca 22. szám alatti lakost. [...] a feltett kérdésekre az iskolai végzettségének megfelelő válaszokat adott. Politikailag teljesen fasiszta beállítottságú, véleménye szerint Magyarországon a Sulyok-párt átveszi a hatalmat, és a kommunistákat, a Szociáldemokrata Párt baloldalát félre kell tenni. Az államosítást nem helyesli, mert az az államkapitalizmussal egyenlő szerinte. [...] Az orosz népet alacsony nivójú fajnak tartja, nem olyanak, mint a magyart. Beszéde és fellépése demagóg, az új demokráciára nézve veszélyes. [...] Jelenleg a Gestapo fogságában érzi magát.” A rendőrorvosi vélemény azt lett volna hivatva eldönteni, hogy a vizsgált személy alkalmas-e a fogvatartás elviselésére orvosi szempontból.

A Magyar Államrendőrség szegedi főkapitányságának államvédelmi osztálya 1298/1947. számú megkeresésére válaszolva június 23-án és 24-én a szegedi egészségügyi szolgálat megküldte négy személy orvosi láttelejét, akik a június 16-i összetűzéskor sérültek meg. Érdekes, hogy egyikük sem tett följelentést. Nyilvánvalóan ennek tulajdonítható, hogy az eljárás során közülük senkit sem hallgattak ki tanúként. Az előbbieken említett javaslat alapján június 24-én – tehát még ugyanazon a napon – Diczfalussy Ferenc rendőr vezérőrnagy főkapitány aláírásával elkészült a véghatározat is Kovács József „rendőrhatósági őrizetéről”, azaz internálásáról. A határozat röviden tartalmazta mindazt, amit a javaslatba belefoglaltak. Kovács Józsefet „szabadon hagyása esetén a közrendre és a közbiztonságra – fontos államérdek szempontjából – aggályosnak” tartották. Ebben az esetben azonban nem az akkoriban megszokott internálásról volt szó. Időközben ugyanis államvédelmi vizsgálói Kovács József ügyét múltbeli tevékenységére is ki akarták terjeszteni. Ezért Drégely ezredes „az ávo központjának az engedélyével [...] amíg szükség van rá, a kapitányság fogdájában” szándékozott tartani Kovács Józsefet. Nyilvánvalóan a sokat főlemlege-

tett Hunyadi páncélgránátos múltból szerettek volna koncepcionált háborús bűntettet kreálni. Ez az ügy azonban akkor még valamilyen okból meghaladta a szegedi ávo illetékességét és „Kovács József internált 1947. július 11-én az Államvédelmi Osztályhoz Budapestre kísértetett, mivel ügyében további nyomozás vált szükségessé”. Ismét a hírhedt Andrásy út 60-ba került, és egy augusztus 19-i dokumentum szerint „a nyomozás lefolytatásáig a budapesti Államvédelmi Osztály őrizetében van”.

Négy év börtön

Még folyt az államvédelmi nyomozás a fővárosban, amikor 1947. szeptember 20-án a szegedi népügyészségen 1038/1947. számon elkészítették a vádiratot Kováts József ügyében. Eszerint a „meg nem állapítható időponttól [gondos adminisztráció lehetett – BL] rendőrhatalósági őrizet alatt álló Kovács Józsefet izgatás bűntette miatt azzal vádolták, hogy 1946 szeptemberében egyetemi diáktársai előtt vita során azt hangoztatta, hogy a jelenlegi rendszer úgysem fog sokáig tartani, mert terrorisztikus eszközökkel tartja fenn magát, és nem más mint a múlt rezsim folytatása, a múltban zöldben, most pedig vörösben és ezzel a demokratikus államrend ellen izgatott; – [...] Hangoztatta azt, hogy a zsidók minden bajnak a forrásai, ők a kapitalisták, ők a kommunisták, a feketézők és [...] ezért van a gyűlölet ellenük, ezáltal a zsidó hitfelekezet ellen gyűlölködésre izgatott;

– Szegeden június 16-án a Szabadság Pártnak a Tisza szállóban megtartott gyűlésén, miután a jelenlevő munkáspártiak a Magyar Köztársaságot, Tildy Zoltánt, Rákosit és Sztálint éltették, pfújt és vesszent kiabált, ezzel nevezett személyek ellen demokratikus meggyőződésük miatt gyűlöletre izgatott;

– Szegeden 1947. június 20-án rendőrségi kihallgatása alkalmával hangoztatta azt a meggyőződését és véleményét, hogy rövidesen rendszerváltozás lesz, majd a földbirtokreformot rablásnak nevezte, ezzel a földbirtokreform ellen izgatott.”

A vádiratban szerepelt egy figyelmet érdemlő mondat, amely szerint „a háborús bűntett tárgyában végül a nyomozást külön határozattal megszüntették”. A budapesti államvédelmi nyomozók sem jártak tehát sikerrel, így Kováts Józsefből nem sikerült háborús bűnöst kreálniuk. Megállapították ugyan a szegedi népügyészek, hogy Kováts Józseffel szemben felmerült annak a gyanúja, miszerint „önként belépett a Hunyadi SS alakulatba”. Kénytelenek voltak azonban beismerni, hogy a „tanúvallomások a terhelt tagadásával szemben nem elegendőek a vádemelésre, ezért a bűncselekmény tárgyában a nyomozás megszüntetése bizonyítékok hiányában indokolt”. Tehát nem bűncselek-

mény hiányában, hanem csupán bizonyítékok hiányában! A beismerő vallomást, az akkoriban mindent eldöntő bizonyítékot pedig semmilyen eszközzel nem sikerült kicsikarniuk Kováts Józsefből.

Kováts József izgatási ügyét a Szegedi Népbíróság tárgyalta, és 1948. február 7-én 429/1947-7. számú ítéletével 4 év szabadságvesztést rótt ki rá. Ezt az ítéletet a Népbíróságok Országos Tanácsa 1950-ben az 1.3212/1949-29. számú ítéletével jogerőre emelte. Az elsőfokú bíróság ítéletéről a helyi sajtó is tudósított: „Négy évre ítélték a sulyokista Kovács Józsefet. [...] Az orvostanhallgató izgatott a demokrácia ellen”. Röviddel ezután a következőt olvashatták a szegediek a Délmagyarországban: „15 év kényszerszermunkára ítélték Nagyiván Jánost, akit az algóji tanyáján fogtak el.” Ezek az ítéletek részét alkották a Magyar Szabadság Párt szegedi szervezetével való kommunista leszámolásnak.

Kováts József és Nagyiván János elítélésével kapcsolatban néhány nevet még föltétlenül szükséges megjegyezni. A Kováts József ügyében készített vádirat aláírói dr. Márai Pál néppügyész és dr. Polonyi Jenő vezető néppügyész, a népbírósági tanács elnöke pedig dr. Kovács László, míg a népi ülnökök Nagy Sándor, Bujdosó Pál, Béres Lajos és Horváth István. A másodfokú bíróság elnöke dr. Lázár Miklós, tagjai dr. Fadgyas András, dr. Fűrész Endre, dr. Horányi Nándor és Pászkan Mihály. Nagyiván János népbírósági ügyében a vádat dr. Lippay László képviselte, az ítéletet folyamatosan elkövetett izgatás miatt a dr. Kiss Dezső vezette népbírósági tanács hozta. A felsoroltak többségében tevékenes támogatói voltak a rákosista diktatúrának, majd közülük többen feltűntek a kádári megtorlás szolgálatában is. Dr. Kiss Dezső pl. 1957-től a Szegedi Megyei Bíróság elnöke lett.

Csupán néhány mondatot ragadjunk ki abból, amit Kováts József az 1948. február 17-én megtartott népbírósági tárgyaláson mondott: „A mostani helyzetet rendkívüli állapotnak tartom most is. Amíg a szabad véleménynyilvánításért büntetés jár, addig csak terrornak lehet nevezni a fennálló rendszert. [...] Amikor Budapesten az Andrássy út 60-ban kihallgattak, csak zsidók foglalkoztak velem, és mondanom sem kell, hogy milyen módon. [...] Amikor Németországból hazatértünk, szomorúan tapasztaltam, hogy a felszabadulás ténye nem elég

ahhoz, hogy magunkat szabadnak és függetlennek nevezhessük. [...] Szomorúan tapasztaltam azt is hazajövetelem után, hogy a magyar kormány a béketárgyalásokra semmiféle komoly lépést nem tett meg, hogy több millió magyar testvérünk visszakerüljön az országhoz.” 1948 februárjában, 8 hónapos fogvatartás, a szegedi és a budapesti ávo kínzásai után a tárgyaláson „Kovács József vádlott a végszó jogán [...] is kijelentette, hogy ellene van a mai rendszernek és ennek nem barátja.”

A büntetőeljárások meglehetősen elhúzódtak Kovács József és más szabadságpárti politikusok ügyében is. Egy politikai helyzetértékelésben Tombácz Imre, az MKP nagyszegedi bizottságának elnöke büszkén jelentette ki, hogy a „Sulyok-féle félfasiszta párt kénytelen volt feloszlalni magát a csapásaink alatt”. Ezekbe a kommunista „csapásokba” Kovács József igaztalan elítéltetése is beletartozott.

Kovács József a jogerőre emelkedett 4 év börtönbüntetés felét Budapesten, felét a Csillagbörtönben töltötte. Időközben id. Kovács József ellen is büntetőeljárást kezdeményezett ávo, bíróság elé állították, és végül koncepciós háborús büntett miatt jogerős ítélettel 3 év börtönre ítélték. Amikor id. Kovács Józsefnek letelt a büntetése, nem került azonnal szabadlábba, még 1953 augusztusáig internálták. Azért csak eddig, mert ekkor Nagy Imre rendeletével az internálás intézménye megszűnt. Szabadulása után az internálás kegyetlen sorsa várt volna Kovács Józsefre is. A Csillagbörtön parancsnokának utasítása szerint „szabadulásakor az internáló táborba visszakísérendő”. Ennek megfelelően a börtönparancsnok nem szabadította Kovács Józsefet, hanem 1951. június 19-én átkísértette az ÁVH – akkor már önálló Államvédelmi Hatóság – szegedi osztályára. A szegedi osztályvezető, Tatai István őrnagy hajlott ennek az intézkedésnek a végrehajtására, és a budapesti központnak küldött távmondatában javasolta is Kovács József internálását. Július 21-én azonban Juhász László államvédelmi ezredes Budapestről telexen azt közölte a szegediekkel, hogy a „büntetése után osztályára visszakísért Kovács József orvostanhallgató szegedi lakost helyezze szabadlábba, ezzel egyidejűleg intézkedjen rendőrhatalósági felügyelet alá vonásáról”.

Így végre mégis szabad lett a sokat próbált, sokat szenvedett, néhány éve még az orvosi hivatásról álmodozó Kováts József. Ez a szabadság azonban továbbra is nagyon keserű, korlátozott volt. Valószínű, hogy időlegesen Szegedről is kitiltották, ezért Szolnok megyébe, a kuncsorbai állami gazdaságba került, ahol kétkézi munkásként keményen dolgozott. Tatai István államvédelmi őrnagy természetesen nem feledkezett meg róla, és rövidesen átírt a szolnoki rendőrkapitányság vezetőjének, kérve rendőrhatósági felügyelet alá helyezését, mert „izgatás miatt 4 év börtönbüntetését kitöltötte”. A szolnoki rendőrkapitányság augusztus 9-én határozott is rendőrhatósági felügyelet alá helyezéséről, „amely államvédelmi szempontból szükséges”.

A felügyelet alatt Kováts József ugyan jogaiban korlátozva volt, mégsem volt bezárva, dolgozhatott, és rövid idő alatt traktorossá képpezte magát. Ez jobb megélhetést tett lehetővé számára. A diktatúra enyhülésével sikerült átkerülnie a kiskundorozsmai gépállomásra. A kiváló szervezőkészségű fiatalember itt csoportvezető lett. Már látogathatta is a családját. Sőt ekkor rovott politikai múltja ellenére rövid időre behívták katonának a szegedi légvédelmi tüzérekhez.

Időközben különféle tanfolyamokat végzett el sikeresen. A pénzügyi és közgazdasági ismeretekbe ásta bele magát. Így sikerült könyvelőként elhelyezkednie az óföldreáki gépállomáson. Tovább javult a helyzete, amikor tagja lett az ottani Béke Termelőszövetkezetnek, és ennek a könyvelését is ellátta. 1956 szeptemberében egy kínálkozó lehetőséget kihasználva sikerült áthelyeztetnie magát a röszkői gépállomásra, ezáltal is közelebb jutva családjához és Szegedhez.

A forradalomban

Ilyen megpróbáltatások után érkezett el 1956 októbere. Apjának betegeskedése miatt ekkor már szinte az egész család eltartása az ő vállára nehezedett.

Október 19-én este részt vett a József Attila Kör első és egyetlen rendezvényén – vitaestjén – a Szegedi Tudományegyetem Ady téri nagy előadó termében, amely zsúfolásig megtelt érdeklődőkkel (és megfigyelőkkel is). Ezen a vitaesten sokan elmondták a véleményüket, és fölszólalt Kovács József is. A fennmaradt dokumentum szerint többek közt az alábbiakat mondta:

„Gépállomási főkönyvelő vagyok, [...] innen vittek arra a nevelésre, ami a Tisza szálló pincéjében volt, és a Kossuth Lajos sugárúti rendőrpalota emeletén. De látom, hogy nem jól tanultam, mert megint mást kell tanulni, de nem tetszik nekem az, hogy ezt a nevelő szerepet azok a személyek kívánják reprezentálni, akiknek a nevéhez egészen más szakmák és más módszerek tapadnak. [...] Nem lehet most azt az új pezsgésű bort beleönteni azokba a tömlőkbe, ahova belebűdösödött a bor. Az értelmiség sorsát nemcsak az nehezíti, hogy keveset keres, hanem az, hogy a szüleit is kell tartani. Szeretném megkérdezni [...], hogy miért vették el a nyugdíjakat, és miért hallgatnak róla. Semmiféle jog erre nem volt. Követeljük azt, hogy az állam anyagi erejéig juttassák [vissza] a nyugdíjakat, mert bírói ítélet azt nem vette el, és ha elvette, vissza kell adni. A rehabilitáció folyik, és folyamatban van. Ha ezt a névsort nézzük, láthatjuk, hogy az nem terjed messzebb a párt belső viszályainak áldozatainál. Az államvédelmis hogyan jár el azzal, aki nem volt párttag, amikor párttagokat ítélték így el. Javaslom, hogy mindenkit rehabilitáljanak, akiket a sztálini idők alatt internáltak. Az a javaslatom, hogy hagyják békén a parasztokat. A magyar mezőgazdaság fölösen megteremtette a szükségleteket akkor is, amikor a németek kihordtak mindent. Hogyan tudtuk elérni azt, hogy 10 éves korszerű termelés mellett nincsen kenyerünk? A parasztság az országnak mindig első számú ereje és bázisa volt. Javaslatom a minisztérium felé, termeljen a paraszt, ne tagosítsák, ne bántsák a földjét, házát, és akkor mindent meg fog termelni, ami szükséges.”

Később a Perbíró József és társai ellen folytatott büntetőeljárás során – mind a rendőri vizsgálati, mind a bírói szakaszban – többször szóba került Kováts József október 19-i esti föllépése a József Attila Kör vitáján. Volt tanú, aki szerint Kováts József „az ÁVH-t ócsárolta”; más egyenesen az ő beszédét tartotta a leglázázóbbnak. Morvay Sándor újságíró például elmondta, hogy „Kovács József beszélt a termelőszövetkezeti mozgalomról, [...] követelte, hogy a parasztokat hagyják békén, ne bántsák a termelőszövetkezet szervezéssel”.

Az MDP városi bizottsági lapjának, a Délmagyarországnak cikkére Kováts József válaszcikket írt *Harmadik forradalom* címmel. Ebben üdvözölte a forradalmat, és megállapította, hogy „megriadt bűnözők és hamisnak bizonyult próféták kétségbeesett igyekezettel akarják helyreállítani örökre elveszett hitelüket”. Határozottan visszaütöztette, hogy a kommunista hatalom és a szolgálatában álló sajtó ellenforradalomnak minősítette, ha az „ifjúság vagy az értelmiség kritikát gyakorol”, ha bárki részéről „függetlenségi törekvések” jelentkeznek stb. Kováts József megállapítása az volt, hogy a „forradalmárok lángolóan szerették, és fennen hirdették az igazságot, az ellenforradalmárok ideológiája maszlagos hazugság volt mindig”. Majd sorban jöttek a követelések: „Az emberek azt mondják – elég! Szabadon, okos célszerűséggel akarnak élni és dolgozni. Igénylik az ember elidegeníthetetlen jogait, a szabad szólást, a szabad sajtót, a szabad helyváltoztatást és azt a lehetőséget, hogy hajlamaik szerint éljenek. [...] Új módon akarnak társadalmat és gazdaságot építeni. [...] Mint minden forradalomnak, ennek is megvannak a maga ellenségei. Miért ne neveznénk őket ellenforradalmároknak? Szavaik és tetteik a tegnaptól jönnek, és a tegnaptól szólnak. Elavult dogmák érvényesítéséért, no meg a maguk hatalmáért restaurálnák a Rákosi-féle uralmi rendszert. Máig is megtartott hatalmi pozícióikkal akadályozzák a haladó nemzeti megújulást. [...] Kétségtelenül ellenforradalmárok ők. Szemben állnak a néppel. Legyen nekünk tanulság minden eddigi ellenforradalom sorsa – a történelmi szükségszerűséggel bekövetkezett bukás.”

Az idézett cikket október 25-én hozta magával be Szegedre Kováts József. Ezen a napon Mezei Pállal a röszei gépállomás igazgatójával jöttek motorkerékpáron, hogy tájékozódjanak a városi eseményekről. Amikor Szegedre érkeztek, a tüntetők éppen az egyetem központi épületéről verték le a vörös csillagot. Itt elváltak útjaik. Az igazgató hazament, Kováts a városban maradt. Azzal váltak el, hogy Kováts József majd tájékoztatja a gépállomásait az eseményekről. Ezután csatlakozott a tüntetőkhez. A tömeg a Délmagyarország szerkesztősége elé vonult, és az MDP helyi hazug sajtója ellen tüntetett. Néhányan – mintegy delegátusként – a szerkesztőségbe mentek. Ezek között volt Kováts József is, és ekkor adta le cikkét, de ezt természetesen az akkor még kommunista vezetésű napilap nem közölte.

A tüntető tömeg továbbvonult az MDP szegedi városi bizottságához, a Délmagyarország szerkesztőségében pedig többen – közöttük Kováts József is – a kialakult helyzetről, a kibontakozást előmozdító teendőkről beszélgettek, vitatkoztak. Leginkább azt latolgatták, hogy az eseményeket miként lehetne olyan mederben tartani, amely által elkerülhetők a más városokban előforduló atrocitások. Az már világos volt, hogy a korábbi hatalmi struktúra képtelen a város irányítására, a rendfönntartására. Rövidesen Fejér Dénesnek, a nyomda korrektorának kezdeményezésére néhányan átmentek a Juhász Gyula egyetemi kollégiumba Tóth Béla igazgatóhoz, ahol másokkal, pl. Suki Bélával, a MDP városi bizottsága kulturális osztályának munkatársával kiegészülve tovább folytatták a megbeszélést, melyen végig jelen volt Kováts József is.

A beszélgetők, vitatkozók száma egyre nőtt, bekapcsolódott a beszélgetésbe néhány egyetemi hallgató is. Végül az az álláspont alakult ki, hogy a városi vezetés tehetetlensége miatt az a leghelyesebb megoldás, ha az üzemek és az intézmények munkástanácsokat, forradalmi bizottságokat választanak, és ezek kiindulópontjai lehetnek a demokratikus népképviseletnek. Ezt az álláspontot egyeztetni akarták – főleg a jelenlevő kommunisták hatására – az akkor még úgy-ahogy működő pártbizottságokkal. Ekkor Suki Béla telefonon felhívta a városi tanács épületében tartózkodó Ábrahám Antalt, az MDP Csongrád megyei bi-

zottságának harmadtitkárát, és azonnali közös tanácskozásban állapodtak meg. Elindult tehát a kollégiumbeli társaság egy része a városházára. Útközben több ezres tüntető tömeggel találkoztak, akik Kováts József fölszólítására csatlakoztak hozzájuk.

Késő este 11 óra körül volt már, amikor a tüntetők a városházához érkeztek. A tanácselnöki szobában Németh Ferenc újságíró adta elő azokat az elképzeléseket, amelyekben a kollégiumban megállapodtak. Elsősorban Kováts József javaslatára úgy döntöttek, hogy forradalmi bizottságot kell létrehozni, amely a helyi hatalmat gyakorolja. Az elnevezésen – magyar szokás szerint – egy ideig vitatkoztak, végül azonban megállapodtak abban, hogy a munkahelyeken munkástanácsokat választanak, ezeknek a küldöttei pedig városi forradalmi bizottságot fognak alakítani. A két tárgyaló fél képviselőjében a városháza erkélyéről Ábrahám Antal és Kováts József szólt a téren várakozó tüntetőkhöz, és közölték tárgyalásuk eredményét. A tüntetők Kovátsot megtapsolták, Ábrahámot kifütyülték.

A következő nap – október 26-a, péntek – emlékezetessé vált Szeged és Kováts József életében. Erre a napra nagygyűlést hirdettek a Szechenyi térre. Hatalmas, több tízezres tömeg vonult Szeged utcáin a városközpont felé. Az MDP városi és megyei vezetésének egy része, a városi tanácsi vezetők, az akkor még működő katonai közigazgatás az államvédelmi vezetéssel a háttérben, Gyurkó Lajos vezérőrnagynak, a 3. hadtest parancsnokának tűzparancsán fölbátorodva úgy döntött, hogy a nagygyűlést a város szívében nem engedik megtartani. Katonasággal záratták le a térre vezető utcákat olyan utasítással, hogy ha a tömeg 10 méterre megközelíti a kordont, löni kell. Amikor erről az egyetem vezetése tudomást szerzett, már hatalmas tömeg vonult az utcákon. Kováts József is jelen volt annál a telefonbeszélgetésnél, amikor Halász Gyula főhadnagy, a katonai közigazgatás parancsnoka közölte Baróti Dezső egyetemi rektorral, hogy igyekezzenek elterelni a tömeget a Szechenyi tér irányából az Ady téren lévő sportpályára, mert ellenkező esetben lövetni fog. Ezt hallván Baróti rektor, Kováts József és még néhányan a tüntető tömeg élére állva megkísérelték a fölvonulókat az Ady térre vezetni, hogy a nagygyűlést ott tartsák meg.

A Tisza Lajos körút és a Takaréktár utca kereszteződésénél talán 8-10 sornyi ember ment is a Baróti és Kováts vezette csoport után tovább a körúton, de a zöm befordult a Takaréktár utcába, és elindult a Széchenyi tér felé. Ezt látva Baróti és társai is megfordultak, és ismét a fölvo-nulók élére álltak. Kováts József az első sorokban érkezett a Széchenyi tér bejáratához, a katonai kordonhoz. Baróti rektor megpróbált tárgya-lásokba bocsátkozni az ottani katonai alegység vezetőjével, hogy mégis engedjék át a tömeget a Széchenyi téren. Ígérte, hogy ott nem fognak megállni, hanem tovább haladnak az Ady tér felé. A helyszínen lévő ka-tonai parancsnok azonban ezt sem volt hajlandó megengedni. A tömeg-nek a Takaréktár utca közepén-végén álló része azonban erről mit sem tudott, föltartóztathatatlanul nyomult előre. Ekkor eldőrdült a sortűz, amelynek halálos áldozata és több sebesültje lett. A hatalmas riadalom-ban Kovátsot is elsodorták, a pánikba esett emberek átgázoltak rajta. Sérülései miatt a sebészeti klinikára került, és ott volt október 29-ig.

Október 27-én, szombaton a gyárakban, üzemekben és más munka-helyeken megválasztották a munkástanácsokat. Együttal küldötteket is kijelöltek, akik délután a városháza közgyűlési termében megalakítot-ták a városi néptanácsot, amelyet később Forradalmi Nemzeti Bizott-ságnak neveztek. Megválasztották ennek a testületnek az elnökségét is, amely október 29-én a délutáni órákban új tagokkal kiegészülve átvette a helyi hatalom irányítását. Az elnökség tagjai fölosztották egymás között az ügyköröket.

Mindezekről Kováts József a klinikáról távoztakor Végh Joachim főiskolai tanártól értesült. Ezért egyenesen a városházára sietett, ahol – mint a testület létrehozásának egyik kezdeményezőjét – beválasztot-ták az elnökségbe. Úgy ítélték meg, hogy a szakértelmére szükség van. A város mezőgazdasági és pénzügyi osztályainak felügyeletét bízták rá. A forradalmi napok alatt a mezőgazdasági osztályon Kováts József egyetlen alkalommal járt, mivel azokban az időkben fontos megbeszél-nivaló nem akadt, velük tehát szorosabb kapcsolatba nem is került. A pénzügyi osztály vezetője mellett pedig ellenőrző és segítő szerepet is betöltött, de mindezt csak mint politikai megbízott tette, közvetle-nül az osztály munkájába nem avatkozott. Annyi közvetlen jogköre

volt, hogy a 10000 forint fölötti összegek utalványozását neki is engedélyeznie kellett. A városi tanács pénzügyi osztályának vezetője mondta el későbbi tanúvallomásában, hogy „amikor Kovátsot oda delegálták, mindenkit arra kért, végezze tovább a munkát rendesen, a bemutatkozása után naponta lejárt a pénzügyi osztályra”. Azt is hozzátette a pénzügyi osztályvezető, hogy Kováts József a bemutatkozása alkalmával „politikai beszédet nem mondott”, de javasolta, hogy a szabaduló politikai foglyoknak segínyt kell juttatni.

A néptanács elnöksége október 29-i ülésén összegezte a munkahelyi munkástanácsoktól beérkező legfontosabb követeléseket. A memorandumot Kováts József olvasta föl a városháza erkélyéről a Széchenyi téren tartózkodó tömegnek, majd ezzel rövidesen küldöttség indult útnak a fővárosba, a kormányhoz.

Október 30-án Kováts József két nemzetőr társaságában kiment Rőszkére a gépállomásra. Éppen folyt a helyi munkástanács megválasztása. Kováts József is felszólalt ezen a gyűlésen, ismertette a szegedi és országos eseményeket. Javasolta, hogy a gépállomás dolgozói is állítsák össze követeléseiket, amelyek lehetőleg legyenek összhangban a szegediekével. Úgy döntöttek, hogy a gépállomás dolgozói a sztrájkban nem vesznek részt, mert az őszi mezőgazdasági munka nem állhat. Kovács József állítólag kijelentette, hogy dolgozni kell és vetni, és a gépállomás és a termelőszövetkezet is maradjon együtt további utasításig. A munkástanács-választó gyűlés Mezei Pál igazgató javaslatára úgy döntött, hogy a szegedi Forradalmi Nemzeti Bizottságban Kováts József legyen a küldöttük. Ezt ő elvállalta.

Ugyanezen a napon ülésezett a városi Forradalmi Nemzeti Bizottság (FNB) elnöksége is. Ezen már részt vett Kováts József. Az ülésen szóba került, hogy a városi nemzetőrség fölállítása siralmasan folyik. Ennek fő oka – mint később kitudódott – az volt, hogy a nemzetőrök számára szándékosan használhatatlan fegyvereket adtak. Perbíró József, az FNB elnöke szerint „október 30-án délután jöttek a panaszok, hogy a honvédség a fegyverek kiadásával szabotál”. Része volt ebben a rendőrségnek is. Akkor azonban az FNB elnöksége előtt mindez még nem volt egyértelmű.

A rendőrségnek és a nemzetőrségnek szorosan együtt kellett volna működnie. Egyre világosabbá vált ugyanis, hogy a rendőrség és a honvédség járőrei nem képesek a rendet fenntartani a városban, és a lakosság bizalma is megingott ezekben a szervezetekben, különösen a sortűz óta. Ezért az a döntés született, hogy a rendőrségi és honvédségi járőröknek nemzetőrök is tagjai lesznek. A nemzetőrök kezdetben önállóan is járőröztek, mivel azonban nem voltak megfelelően kiképzettek az intézkedéshez, föllépéseikbe alkalmanként hibák is becsúsztak.

A nemzetőrök feladata a forradalmi vívmányok megőrzése, a rend fenntartása, a provokációk megakadályozása volt. A szervezet létszáma egyre nőtt, és kevés lehetőség nyílt a jelentkezők ellenőrzésére. Néhány esetben nem odavalók is bekerültek a nemzetőrségbe. Voltak szabotázs célú beépülési törekvések is, sőt a kommunisták egy-két esetben sikeresen be is jutottak. Nagy számban jelentkeztek a nemzetőrségbe egyetemi hallgatók, sőt még középiskolás diákok is. Az utóbbiak jelenléte életkoruknál és tapasztalatlanságuknál fogva szintén nem volt kívánatos. Az FNB elnöksége úgy döntött, hogy középiskolásokat és velük egykorúakat nem lehet fölvenni a nemzetőrségbe.

Az október 30-i, estebe nyúló ülésen úgy döntött az elnökség, hogy valakinek el kell látnia az úgynevezett belbiztonsági szervek – a rendőrség, a tűzoltóság és a börtön – felügyeletét. Erre a legalkalmasabbnak Kovács Józsefet tartották, hiszen addigi feladatai különben sem töltötték ki teljesen az idejét. A névére szóló megbízólevelet október 31-én írta alá Perbíró József: „Megbízom Kovács Józsefet, Szeged város Forradalmi Nemzeti Bizottságának elnökségi tagját, hogy a szegedi belbiztonsági szervek tekintetében felügyeletet gyakoroljon.”

Kovács József még ezen az estén bemutatkozott Mogyorósi István rendőr őrnagynak, a városi rendőrkapitányság vezetőjének. Mogyorósi későbbi vallomása szerint „Kovács megmutatta a megbízólevelét, mely szerint a Forradalmi Tanács megbízza a belügyek feletti felügyelettel”. A rendőrkapitány beszámolt Kovács Józsefnek nehézségeikről, hogy a rendőrség a lakosság előtt tekintélyét elvesztette; gyakorta hatástalannak az intézkedéseik; több rendőr a leszerelés gondolatával foglalko-

zik, valamint arról is szólt, hogy akkor már több mint harminc államvédelmi tisztet őriztek a rendőrségi fogdában, de ők ott egyáltalán nincsenek biztonságban. Az államvédelmi tisztek őrizetbe vételével kapcsolatos adatok a valóságnak teljesen megfeleltek. Mogyorósi őrnagy mint tanú kezdetben kijelentette, hogy neki „Kovács József letartóztatásra utasítást nem adott”. A rendőrkapitány helyettese, Nyéki százados pedig azt vallotta, hogy amikor Kovács József tudomást szerzett az iménti letartóztatásokról, kijelentette: „Ha egy ávósna is baja lesz, akkor Mogyorósi megtorlás során az államvédelmiiek forradalom alatti biztonsági őrizete egészen más megvilágításba került, és súlyos vádpontnak számított.” A legfontosabb körülmények egyike azonban feltétlenül hangsúlyozandó: október 31-én este, amikor Kovács József és általa az FNB elnöksége tudomást szerzett az államvédelmi tisztek őrizetbe vételéről, közülük már kb. 30-an a rendőrségi fogdában, többen pedig – önkéntes bevonulásuk alapján – a Csillagbörtönben voltak.

Az első megbeszélés alkalmával Kovács József és a rendőrségi vezetők között megállapodás született, hogy a rendőrájárőrök mellé nemzetőrök lesznek beosztva, és így a járőrök száma is növekedhet. A rendőri munka hatékonyabb szervezése végett Kovács József javasolta a rendőrkapitánynak és helyettesének, hogy hívják meg, kérjék föl tanácsadónak az édesapját, id. Kovács Józsefet, mivel több évtizedes tapasztalata van ezen a területen. A rendőrségi vezetők helyeslésére elvállalta, hogy beszél az édesapjával. Id. Kovács csak úgy vállalta a dolgot, ha a rendőrségi vezetők személyesen kérik fel, és egyben az egész rendőri állomány elfogadja őt mint tanácsadót. Ennek megfelelően november 1-jén két rendőrtiszt kereste föl id. Kovács Józsefet Klauzál tér 5. szám alatti lakásán. Az egyik maga Mogyorósi István őrnagy volt. Id. Kovács igent mondott a felkérésre, és abban maradtak, hogy másnap állománygyűlést tartanak, ahol már az új tanácsadó is jelen lesz.

Az előbbi megbeszélésen Kovács József arra utasította a rendőrkapitányt, hogy az őrizetben tartott államvédelmi tiszteket a nagyobb biztonság végett haladéktalanul szállítsák át a rendőrségi fogdából a Csillagbörtönbe. Hangsúlyozta, hogy a volt államvédelmi tiszteket mint a saját biztonságuk érdekében őrizetbe vettek kell kezelni, és sorsukról

majd később döntenek. Az átszállításra rövidesen sor is került, amit még aznap, november 1-jén Kováts József az ugyancsak a felügyelete alá tartozó Csillagbörtönben ellenőrzött. Ott találkozott Vasvári Vilmos honvéd hadnaggyal, a városi Forradalmi Katonai Tanács (FKT) operatív csoportjának vezetőjével. Vele megállapodtak, hogy az akkor már az FNB-ben is meghozott döntésnek megfelelően az állambiztonsági tisztek biztonsági őrizetbe vételét a továbbiakban a Vasvári hadnagy által vezetett FKT operatív csoport fogja végrehajtani. Mivel azonban a Csillagbörtön felügyelete is Kováts Józsefhez tartozott, rendelkezett, hogy az őrizetben lévők megfelelő ellátásban részesüljenek, bántódásuk ne essék, és naponta meg lehessen őket látogatni. A Csillagbörtönben Kováts József nem találkozott államvédelmi tisztekkel; celláiknak még a közelében sem járt.

Ebben az időben Kováts Józsefnek már rendelkezésére állt személygépkocsi is, amelyet egy rendőr tiszthelyettes vezetett. Vele volt személybiztosítóként egy másik rendőr tiszthelyettes is. A börtönbeli látogatás alkalmával mindketten elkísérték. Későbbi vallomásuk szerint Kováts József megkérdezte a börtönparancsnoktól, van-e az örök között olyan, aki azelőtt ávéhás volt. Ha igen, akkor ezeket – amíg az államvédelmi tisztek biztonsági őrizetben vannak – fizetéses szabadságra kell küldeni. A börtönőrök névsorának átnézése során ismerős név ötlött a szemébe. Az illető az ő egyik őrzője volt néhány évvel korábban, és igen kegyetlenül bánt vele és másokkal is. Erre az esetre így emlékezett későbbi tanúvallomásában a Kováts József személybiztosítására kirendelt rendőr tiszthelyettes: „A börtönben magához kérte az illető börtönőrt, és megkérdezte, hogy emlékszik-e még rá.” A börtönőr persze nem akart emlékezni! Ekkor Kováts József elmondta, hogy „ő az, akit a téli hidegben meztelenre vetkőztetett, és lefektetett a betonra”. Ezután Kováts József utasította a börtönparancsnokot, hogy az illetőt bocsássák el. Ám amikor kiderült, hogy az egykori ávéhás börtönőrnek sok gyereke van, Kováts József közölte: „Akkor ne bocsássák el.” Még egy mondat az egyébként egyáltalán nem jóindulatú személybiztosító rendőr tiszthelyettes tanúvallomásából: „Kovács érdeklődött az ávéhások horgolása iránt, és utasítást adott, hogy nem szabad bántalmazni őket.”

November 1-jén a városházán ülésezett az FNB elnöksége. E katonai jellegű tanácskozáson részt vett Kováts József is. Kívülállóként, de érintettként jelen volt az FKT új vezetője, Gosztonyi István honvéd őrnagy és néhány jelentősebb helyi és környékbeli katonai alakulat parancsnoka és képviselője. A város katonai helyzetét vitatták meg.

A rendőrségi állománygyűlést november 2-án tartották. A városi rendőrkapitányság akkor a Tisza Szállóban székelt. Ide vitte gépkocsijával Mogyorósi rendőr őrnagy id. Kováts Józsefet. Ő a fölszólalásaiban elmondta, hogy egykori rendőri szakterülete a közrendvédelem volt, a háború után „politikai cselekedetért öt évet és három hónapot ült”. Kifejtette álláspontját, hogy a rendőrség „nem politikai szerv, politikán felül áll”. A rendőrkapitány későbbi tanúvallomásaiban a maga szerepét mentegetni próbálva elmondta: „Id. Kováts szerepe a rendőrségen nem volt szimpatikus, mert kijelentette, hogy a rendőrség nem politizálhat, és ezzel a Párt ellen izgatott.”

A rendőrségi állománygyűlésre Kováts József megkésve érkezett, mert az FNB megbízásából a megyeszékhelyre, Hódmezővásárhelyre kellett utaznia. Egy rendőr és egy nemzetőr kísérte el az ottani városházán tartott gyűlésre. Ámde félreértés történt, mert Kováts Józsefnek a hódmezővásárhelyi NB ülésén kellett volna részt vennie, de az ottani városházán abban az időben nem ez tartott értekezletet, hanem a helyi munkástanács. Így Kováts József ezen szólalt föl. Beszámolt a szegedi helyzetről, elmondta, hogy „Szegeden mindent megtesznek a rend helyreállítása érdekében. [...] A katonai közigazgatás kezében volt a hatalom, de nem látta el jól a munkáját, ezért most az FNB irányítja a város életét. [...] Az FNB elnökségének a tagjai a közigazgatási apparátus mellett működnek, és ellenőrzést gyakorolnak a vezetők felett. [...] Ő a belügyi szervek és a pénzügyek ellenőre.” Arról is szólt, hogy „a tömeg részéről erős ávéhás ellenes hangulat tapasztalható, ezért katonai parancsra őrizetbe veszik őket, mert volt rá eset, hogy alig-alig tudták kimenteni az emberek kezéből az ávéhást”. Szóba került a gazdasági helyzet is Kováts József szorgalmazta, hogy minél hamarabb induljon meg a munka, a termelés. Befejezésként Kováts József és a hódmezővásárhelyiek is fontosnak tartották a két város kapcsolatainak szorosabbra fűzését.

Visszatérve Szegedre Kováts József a rendőrségi állománygyűlésre sietett. Ő is hozzászólt a vitatott témához, és kifejtette, hogy a rendőrség szervezete nem változik, a rendőrség tagjai nyugodjanak meg, megélhetésük, fizetésük ezután is biztos. Mint mondta, a „rendőrség feladata a rend fenntartása, és nem a politizálás”. Fölszólította a jelenlevőket, hogy a „rendőri testület szolgálja ki a kormány és a lakosság érdekeit, biztosítsa a köznyugalmat, [...] munkáján nem látszódhat, hogy milyen párthoz tartozik”. Kifejtette, hogy a háború előtt a rendőrség munkája nem volt pártos, a rendőrség kereteiben tiltva volt a párthoz való csatlakozás. Elmondta azt is, hogy a „forradalmi mozgalom választóvíz, amely elválasztja a múltat a jelentől, és aki ebben a mozgalomban részt vesz, az minden sztálinista-rákosista felfogást lemos magáról és megtisztulva kerül ki”. Később ezt Mogyorósi rendőr őrnagy így összegezte tanúvallomásaiban: „A rendőrségi gyűlésen ifjú Kovács József is felszólalt, gyalázta a Rákosi-rendszert, önkényről beszélt [...]”.

November 2-án a nap további részét Kováts József a városházán töltötte. Egy értekezleten a nemzetőrség helyzetéről, feladatairól tárgyaltak. Megint azt vitatták, hogy a gyarapodó nemzetőrség miként tudná hatékonyabban segíteni a rendőri munkát. Ismét határoztak arról, hogy az államvédelmi tiszteket, akik nem szöktek október 29-én Jugoszláviába, csak az FKT operatív csoportja tartóztathatja le, hallgathatja ki és intézkedhet biztonsági őrizetbe vételükről. Néhány esetben előfordult ugyanis, hogy a nemzetőrök is őrizetbe vettek egy-két ávéhást önállóan vagy a rendőrökkel közösen. A nemzetőr főparancsnok, Lazur Barna honvéd főhadnagy vallomása szerint „Kovács Józseftől csak tiltó intézkedéseket hallott a letartóztatásokkal kapcsolatban, soha olyan utasítást nem kapott tőle, ami letartóztatást rendelt volna el”.

A délutáni órákban – még mindig november 2-án – küldöttség ke-reste föl Kováts Józsefet a városházán. Elmondták neki, hogy rendőri egyenruhában a rendőrségen ávéhásokat bújtatnak. Erre ő levelet írt Mogyorósi rendőr őrnagynak, és utasította, hogy a levél átadóinak fölvetését vizsgálja ki és intézkedjék. A részben egyetemistákból álló küldöttség valóban államvédelmi múltú rendőrtisztek és a városi rendőr-

kapitányság politikai munkatársai – pl. a rendőrkapitány politikai helyettese, a párttitkár stb. – ellen emelt kifogást. Ezek rendőrségi működését Mogyorósi István rendőr őrnagy írásbeli „rendelvényben” haladéktalanul föl is függesztette. Az intézkedés azonban nem nyerte el Perbíró József tetszését, és a fölfüggesztések visszavonására adott utasítást. Ennek nyomán az eltávolítottak egy nap múlva visszakerültek a rendőrség kötelékébe, közöttük az a politikai tiszt is, aki október 26-án „szuronyt szegez” vezényszóval akarta megakadályozni kivezényelt egységével a Tisza-hídon, hogy az újszegedi tüntetők átjussanak Szegedre.

Ezen a napon merült föl először az FNB elnökségében, hogy mivel Szeged közel van a jugoszláv határhoz, föl kellene venni a kapcsolatot a szomszéd ország illetékes szerveivel, és tájékoztatni kellene őket az itteni eseményekről. Az odamenekült államvédelmi tisztek beszámolóí alapján ugyanis a kezdeti jugoszláv álláspont megváltozni látszott. Elterjedtek Szegeden olyan hírek, hogy a jugoszlávok az itteni eseményeket fasiszta fölkelésnek tekintik. Ezért egyre erősebben érlelődött a gondolat, hogy szükség lenne tárgyilagos tájékoztatást adni az eseményekről, okairól, jellegéről.

November 4-e eseményei meghatározók voltak a forradalom résztvevői számára. Kováts József ezen a napon kísérelte meg a kapcsolatot fölvenni a jugoszlávokkal. Rendőrségi gépkocsival, ennek vezetőjével, tolmáccsal és a személybiztosító rendőrrel együtt ment a határra, Röszkére. Ez az út azonban eredménytelenül végződött, mert Kováts Józsefnek nem sikerült hivatalos jugoszláv szervekkel fölvenni a kapcsolatot és az elképzeléseknek megfelelően tájékoztatást adni. Később ennek az útnak sokkal nagyobb és egészen más jelentőséget tulajdonítottak.

Ezen a napon több csoport egymástól függetlenül és eltérő célból járt a magyar-jugoszláv határon, a röszei átkelőnél. Ott járt az FKT operatív csoportjának küldöttsége is, hogy az átszökött államvédelmi tisztek ügyében tárgyaljon. A jugoszlávok vissza akarták adni a szökevényeket, de a magyar álláspont akkor még az volt, hogy nem időszerű. Ugyancsak a határon járt Földesi Tibor önálló kezdeményezésként,

az FNB elnökségének tudta nélkül, annak ellenére, hogy az FNB elnökségének tagja volt. Ő fegyvereket szeretett volna szerezni a jugoszlávoktól a szovjetek elleni harchoz. Földesi Tibor útja is teljes kudarcra végződött. Miként sikertelen volt annak a vasutas nemzetőr küldöttségnek az útja is, amely szintén fegyvereket szeretett volna kérni a fegyveres ellenálláshoz. Mindezekből alakították ki később a megtorlás során azt a hamis vádpontot, mely szerint az FNB elnöksége Perbír József irányításával és Kováts József tevékeny közreműködésével fölvette a kapcsolatot a jugoszláv hatóságokkal, hogy nehézfegyvereket szerezzenek a szovjet csapatokkal szemben kifejtendő ellenálláshoz. Mint láthattuk, az egészből semmi nem volt igaz.

Kováts József a közelgő szovjet fegyveres beavatkozásra való tekintettel november 4-én délután eligazítást tartott a rendőri vezetőknek. Kijelentette: „A rendőrség nem folyhat bele a szovjet és magyar csapatok közötti összecsapásba, a rendőrség tagjai maradjanak a saját épületeikben.” Ekkor ugyanis még nem dőlt el, hogy Szegeden lesz-e fegyveres ellenállás a szovjet csapatok ellen, vagy sem. Az FNB elnökségének többsége elutasított bárminemű kockázatos fegyveres akciót. Ennek ellenére november 4-én délután, még este is voltak a városban csoportok, amelyek különböző helyeken öntevékenyen fegyveres harcra készülődtek. Ekkor a városi nemzetőrség már megszűnt, a Juhász Gyula kollégiumban a főparancsnokság sem működött, a katonai alakulatok főlozslóban voltak, így az FKT rendelkezésére sem állt számottevő fegyveres erő az esetleges ellenálláshoz. Voltak viszont a gyárakban és máshol nemzetőr csoportok, üzemőregységek, amelyek készen álltak, hogy fölvegyék a harcot, az egyenlőtlen küzdelmet a szovjet túlerővel szemben.

A késő délutáni órákban Kováts József utasította a városi pénzügyi osztály vezetőjét, Nagy Mihályt, hogy a helyettesével – és két fegyveres kísérelével – vételezzenek ki a Magyar Nemzeti Bank szegedi fiókjából 100 000 forintot arra az esetre, ha az FNB elnökségének váratlan kiadások esetén pénzre volna szüksége. A pénzt az osztályvezető és helyettese szabályosan utalványozva – annak ellenére, hogy vasárnap volt – fölvételezte a bankból, és amikor a városházára érkeztek, Kováts

József kíséretében Perbíró Józsefhez mentek, akinek az irodájában ekkor több FNB elnökségi tag is tartózkodott. Nagy Mihály pénzügyi osztályvezető és társa Kováts József fölszólítására kirakta az asztalra táskájukból a 100 000 forintot. Ezen Perbíró József nagyon elcsodálkozott, haragra is gerjedt, és azonnal utasítást adott a pénz visszavételére, mondván, nem lehet olyan helyzet, hogy az FNB elnökségének arra szüksége lehetne. Erre a pénzt összecsomagolták, és elzárták a városházán egy biztonságos szekrénybe anélkül, hogy Kováts József akár csak megérintette volna.

November 4-én este Kováts József hazament, majd 10 óra tájban a rendőrségi gépkocsival és a biztosító rendőrrel elment a Juhász Gyula kollégiumba. Egy-két embert talált ott csupán, az épületben siralmas állapotok uralkodtak. Ezután Újszegedre ment a ládagyárba. Ott egy kis létszámú, kézi fegyverekkel ellátott nemzetőr egység tartózkodott, annak ellenére, hogy a szegedi nemzetőrség már nem is létezett. Nyilvánvaló volt, hogy ők képtelenek a várhatóan páncélosokkal előretörő szovjet csapatokat megállítani. Innen az Izabella-hídhöz ment, ott még föl volt állítva egy ágyú álcázás nélkül. Messziről észrevehető volt. Ennek az ágyúnak sem lett semmilyen szerepe, mert mire a szovjetek megérkeztek, elvontatták onnan.

Miután körbejárta a várost, a városházára vitette magát. Éjfél is elmúlt már. Nem talált ott senkit. Távozóban észrevette, hogy a világitást elfelejtette lekapcsolni, ezért visszasietett az épületbe. A városháza előtt várta a rendőrségi gépkocsi, benne a két rendőr. Az éjszaka csöndjében a Széchenyi térre ekkor már odahallatszott a Deszk felől közeledő szovjet harckocsioszlop dübörgése. Ettől a két rendőr beijedt, és magára hagyták Kováts Józsefet, ezért gyalog tért haza.

November 4-én éjjel áthaladtak Szegeden a magyar forradalom eltiprására érkező szovjet katonai alakulatok. A várost azonban ekkor még nem szállták meg. November 5-én reggel az FNB elnökségének több tagja nem jelent meg a városházán; maga az elnök, Perbíró József sem volt ott, ő is csak jóval később érkezett. Kováts József volt a leginkább intézkedőképes a jelenlévő elnökségi tagok közül. Első dolga volt, hogy utasította a pénzügyi osztály vezetőjét és helyettesét az előző na-

pon fölvelt pénz visszavételére a bankba. Rajta kívülálló okokból azonban ez nem történt meg aznap, csupán november 6-án reggel, amikor a 100 000 forint hiánytalanul – ugyanazok a bankjegyek, amelyeket elhoztak – visszakérültek a bankfiókba. Ezután utasította Mogyorósi őrnagyot és Nyéki századost, hogy haladéktalanul kezdjenek hozzá a városban széthordott, gyakran szétszórt fegyverek összegyűjtéséhez. Elrendelte, hogy a rendőrség és a honvédség tagjain kívül senkinek nem lehet fegyvere, csak az ő engedélyével. Követelte azt is, hogy a Csillagbörtönből november 5-én reggel kiszabadult és azonnal fölfegyverkezett államvédelmi tiszteket a rendőrség fegyverezze le. Olyan hírek terjedtek el ugyanis, hogy az államvédelmi tisztek fölfegyverkezve máris embereket zaklatnak, és ez a lakosságban riadalomra adott okot. Ezt az utóbbi utasítást azonban a rendőrök már nem merték és nem is akarták végrehajtani.

November 5-én délután többé-kevésbé teljes létszámban ülésezni kezdett az FNB elnöksége. Perbíró József késve érkezett. A megvitatott téma a kialakult helyzet volt, és az utóbbi napokban már lappangó Perbíró-Kováts ellentét ekkor a fölszínre tört. Perbíró József és még néhány más elnökségi tag azt javasolta, hogy az elnökség mondjon le, és válasszanak új elnökséget, abba azonban Kováts József, aki a végsőig igyekezett védeni a forradalmi vívmányokat, már semmiképpen ne kerüljön be. Azok viszont, akik ismerték Kováts József érdemeit, megakadályozták ezt, és így aztán maradt minden a régiben. Kováts József érdemeihez tartozott az is, hogy november 5-én délelőtt, amikor – még Perbíró József távollétében – megjelentek az FNB elnökségénél az újonnan alakult MSZMP helyi funkcionáriusai, mindannyian az MDP korábbi városi bizottsági tagja, és helyet követeltek a városi hatalmi szervezetben, határozott föllépéssel kiutasította őket az elnökségi megbeszélésről. Még tárgyalni sem volt hajlandó velük. Délutánra már változott a helyzet. Kováts József szomorúan állapította meg, hogy a forradalom ügye elveszett, és sajnos, amikor tettekre került volna sor, nagyon sok ember gyáván viselkedett. November 6-án délelőtt ismét megjelentek a városházán az MSZMP helyi vezetői, közöttük Kiss Károly, Vereska András és Tombác Imre. Szó sem volt arról, hogy a forra-

dalmárok hívták őket, miként később közhírré tenni igyekeztek. Tárgyalást kezdtek az FNB elnökségének néhány ott lévő tagjával, élükön Kováts Józseffel. Perbíró József ekkor még mindig nem volt az épületben. Megállapodtak, hogy az elkerülhetetlen szovjet megszállás előtt célszerű lenne tárgyalni a szovjet parancsnoksággal a kialakult helyzetről. Ahogyan Kováts József akkor is és még 1957 nyarán is mondta: „a megszálló erőkkal” kellett beszélni. Az MSZMP-vezetők javaslatára úgy döntöttek, hogy aznap ebéd után a Kiss, Vereska, Tombácz és Kováts összetételű küldöttség keresi majd föl a szovjet parancsnokságot. Akkor Kováts József még nem is sejtette, amit a másik három már biztosan tudott a további fejleményekről: azt, hogy semmiféle küldöttség nem fog a szovjetekhez menni.

Időközben néhány újságíró is a városházára érkezett, és több elnökségi taggal – ekkor már Perbíró Józseffel is – a helyi lapnál kialakult helyzetről, az ott előállott személyi ellentétekről folytattak megbeszélést.

A dél körüli órákban Perbíró Józseffel egyidőben megérkezett a városházára Ábrahám Antal is, majd rövidesen harckocsik dübörgése hallatszott be az épületbe a Széchenyi tér felől. Idézzük most a biztonsági őrizetből szabadult egyik államvédelmi tiszt – Czákó István hadnagy – 1957. július 2-i vallomásának egy részletét: „Amikor kiszabadultunk a Csillagbörtönből november 5-én, megbeszéltük, hogy a pártbizottságon találkozunk. [...] Onnan elmentünk a Marx téren levő laktanyába, ahol fegyvereket szereztünk, és ezután a szovjet parancsnokságon tartózkodtunk. Egy alkalommal a szovjet elvtársakkal tankkal elfoglaltuk a tanácsházát, és ott vettünk őrizetbe személyeket.” Ez történt november 6-án. Kováts József erre így emlékezett: „Az utcáról erős motorzaj hallatszott, [...] szovjet harckocsik és páncélautók vették körül a városházát, és fegyveres csoport indult a kapu felé. Ekkor az elnökség néhány tagja elhagyta az épületet, [...] többen bevárták a szovjet parancsnokot.” Az utóbbiak között volt Kováts József is. A szovjet katonák megszállták az épületet, lefegyverezték az embereket, és többeket – Kováts Józsefet, Fábíán Ferencet, Végh Joachimot, Fejér Dénest, Kövesdi Lajost és Szegedi Istvánt – őrizetbe vették, és az

öthalmi államvédelmi belső karhatalmi laktanyába, ekkor már szovjet katonai bázisra szállították őket. Másnap szovjet katonai mentőautóba ültették valamennyiüket, és elől-hátul páncélautós biztosítással Debrecenbe vitték mind a hatukat. Később – nem egy időben – visszakerültek Szegedre.

Mogyorósi őrnagynak, az egy időre a forradalom oldalára állt rendőrkapitánynak, figyelemre méltó a következő vallomásrészlete: „Egy kíséző tulajdonképpen azért volt Kovács mellett, hogy vigyázzon rá, ne-hogy megszökjön. Ezt a rendőrt arra utasítottam, hogy Kováccsal szemben szükség esetén a fegyverét használja. [...] A szovjet városparancsnokkal is közöltem, hogy Kovácsot kell elsőnek őrizetbe venni.” Mogyorósi rendőr őrnagy vallomása bizonyára megfelel a valóságnak. A szovjet városparancsnok, Borozenyec alezredes később írásbeli nyilatkozatot adott: „Mogyorósi rendőr őrnagy a szovjet katonai alakulatokkal együtt tevékenyen résztvett az ellenforradalmi események felszámolásában, és ebben a munkában becsületes és önfeláldozó elvtársnak bizonyult.”

A megtorlás kezdete

Az újjáalakult megtorló gépezet – elsősorban és zömében a BM Csongrád Megyei Rendőrfőkapitányság kipróbált államvédelmi tisztjeiből álló politikai nyomozó osztálya – rövidesen megkezdte felderítő, bizonyítékokat összegyűjtő munkáját a városi FNB ügyében is. A november 6-án őrizetbe vettek egy kivétellel hamarosan időlegesen visszanyerték szabadságukat, hogy később a megtorlás ilyen-olyan áldozataivá váljanak. Az egyetlen kivétel Kováts József volt. Perbíró Józsefet a hatalomba visszatért kommunisták kinevezték a városi tanács elnökhelyettesének, és ő volt olyan naiv, hogy elvállalta ezt a funkciót. Pedig csak eszközként használták, egy ideig szükségük volt rá. Végül 1957 februárjában ő is őrizetbe került.

A megtorlásra kiszemelteket házkutatás után őrizetbe vették, majd néhány kihallgatás után általában közbiztonsági őrizetbe kerültek, legtöbbször a kistarcsai internáló táborba, majd Tökölre. Amikor elérkezettnek látták az időt, a politikai nyomozók nyílt nyomozásával – rendőri vizsgálati munkával – megkezdődött ügyükben a büntetőeljárás. A városi FNB elnökségének közbiztonsági őrizetben tartott tagjait 1957 tavaszának végén visszaszállították az internáló táborból Szegedre. Kováts József ügyében 1957. május 10-i határozat alapján indult el a büntetőeljárás. Mindezt alapos sajtóelőkészítés előzte meg, és a helyi lap alattomos és hazug rágalomkampánya a továbbiakban is mindvégig tartott. A Délmagyarország – 1957. május 1-ig Szegedi Néplap – alaposan kivette részét a megtorlás tömegbefolyásoló előkészítéséből és támogatásából. Ebben többen, de különösen F. Nagy István tűnt ki cikkeivel.

Idézzünk most néhány rövid részletet a Kováts Józseffel kapcsolatos sajtóbeli támadásokból, hazugságokból:

Március 8-án. – A József Attila Kör vitaestjén Kováts József „brutális kirohanást intézett a népi demokratikus államberendezkedés ellen, sőt egész politikai, gazdasági rendszerünket támadni kezdte. [...] Október 23-a után élet és halál urává hozta fel magát Szegeden. [...] Nem véletlen, hogy a felszabadulás után a fasiszta Sulyok-párt fő szervezője volt a városban és népellenes bűnökért évekig börtönlakó volt.”

Március 15-én. – „Kovács József, Fábián Ferenc, Végh Joachim és még néhány kisebb kaliberű, de nem kevésbé veszedelmes fasiszta terveket dolgozott ki a városi tanács apparátusának a leváltására.” Az október 25-i esti tüntetők azt skandálták, hogy „hazudik a Délmagyar, hazudik a Délmagyar”, majd „Kovács József mintegy ötödmagával benyomult a szerkesztőségbe [...] és közölte : a szerkesztőséget ezennel lefoglalom”.

Március 22-én. – Kovács Józsefet „népellenes tevékenységért csukták le annakidején, teljesen igazságosan, a szocialista törvényesség legcsekélyebb megsértése nélkül”. Ugyanebben az írásban megismétlődik a nyomaték kedvéért, hogy a Délmagyarország szerkesztőségét Kovács József foglalta el „egy Kendi nevű pankrátor külsejű férfiúval, aki a testőr szerepét töltötte be”.

Március 23-án. – „Kovács József úr parancsot is adott, hogy horthysta rendőrtanácsos apját helyezték vissza eredeti hivatalába, majd a Nemzeti Bankból felvett százezer forintot, hogy legyen némi zsebpénze, s tudjon miből reprezentálni.”

Március 24-én. – „Kovács úr [...] november 4-én aláírta a kivégző parancsokat, vagyis azoknak a kommunistáknak a halálos ítéletét, akiket már korábban nyilvántartásba vettek. A fizikai megsemmisítéseket november 5-én és 6-án kellett volna pribékjeinek végrehajtani.”

A kiragadott példák is kellően rávilágítanak arra, hogy miként folyt ömlesztett hazugságáradattal a közvélemény megdolgozása, a hangulatkeltés 1956 októberének szegedi forradalmárai, mindenekelőtt Kovács József ellen.

Kovács Józsefet 1957. május 7-én, három nappal a nyomozás elrendelése előtt hallgatták ki. Ekkor találkozott először ügyének vizsgálójával, Elek Imre rendőr hadnaggyal, aki már az 1950-es évek elején államvédelmi tiszt volt Szegeden. Az illetékeseknek jó okuk lehetett arra, hogy 1953-ban leszereljék az államvédelmi szolgálattól, amikor azokat távolították el, akik a különféle koncepciók ügyekben kompromittálódtak, és az enyhülés éveiben nehezen voltak menthetők-védhetők a szolgálat számára. Az „elbocsátott légión” egy szegedi kisipari szövetkezet elnöke lett. Beosztásából a forradalom alatt a helyi mun-

kástanács elbocsátotta. Mint volt államvédelmi tiszt rövid időre biztonsági őrizetbe is került, nehogy a forradalom alatt bántódása essék. A legelsőik között lépett az 1956 novemberében Szegeden megalakuló karhatalomba, és állt nagy odaadással a megtorlás szolgálatába. Rövidesen politikai nyomozó lett, és Kováts József ügyének vizsgálója.

Az őrizetbe vétel, a kínzások, az internálás, sorsának várható alakulása azonban mit sem változtatott Kováts Józsefen. Most is ugyanolyan szókimondó volt, mint 1947-ben. Idézzük első kihallgatásának egyik jellemző mozzanatát. „Miért vett részt az ellenforradalomban?” Válasza a következő volt: „A forradalomban [és nem ellenforradalomban, ahogyan a kérdésben elhangzott! – BL] vállalt tisztségemet fel akartam használni arra, hogy a Rákosi-rendszerben kompromittált személyek távozzanak a beosztásukból – nem értettem egyet és most sem értek egyet azzal, hogy embereket tömegesen börtönözzenek be különböző izgatásokért. A kulákság elnyomásával, a nehézipar fejlesztésével, a mezőgazdaság erőszik és gyorsított kolhozosításával sem értek egyet. Azzal sem, hogy az iskolákban való felvételnél csak a káderezempontokat vették figyelembe, és csak azok nyerhettek felvételt, akiknek jó volt a származása. Az ÁVH-nak a [...] megszüntetését kívántam.”

Mondta mindezt a több hónapos internálás alatt, ki tudja, milyen megpróbáltatásokon átesett Kováts József 1957 májusában egy tősgyökeres államvédelmi tisztnek, aki – mielőtt politikai nyomozó lett – már megjárta a pufajkás karhatalmat is.

A kistarcsai internáló táborban is megfigyelés alatt állt mind Kováts József, mind a többi, Szegedről odaszállított „ellenforradalmár”. A BM II. (politikai nyomozó) főosztályának kistarcsai politikai nyomozó csoportja ügynököket telepített közéjük. Az ezek által jelentett adatokat megküldték – még utólag is, mint pl. 1957. május 20-án – a szegedi nyomozóknak. Sőt, Kováts József azon kevesek közé tartozott, akiről a „Flórián László” fedőnévvel fölruházott besúgó már 1956. november 11-én Debrecenben írásbeli jelentést adott, és részletezte a forradalomban vállalt szerepét. Kováts József második kihallgatása május 30-án volt. A két kihallgatás közben folyt a vele kapcsolatos adatok gyűjtése, rendezése és föl kutatása, akiket az ügyében tanúként ki lehetett hall-

gatni. Elsősorban azokat keresték és válogatták ki, akik majd biztosan terhelő vallomásokat tesznek.

Az első tanút június 6-án hallgatták ki. Neumann Károly nemzetőrről egy másik ügyben kiderült, hogy családja a háború alatt üldözött volt, 1956 októberéig az apja az MDP-ben párttitkárkodott. Vallomásából az is kiderült, hogy Nyéki Lajos százados tanácsára jelentkezett a nemzetőrségbe, mondván, jó az, ha ő és a hozzá hasonló egykori üldözöttek benne vannak ebben a forradalmi szervezetben. Mellesleg Nyéki százados is egykori üldözött volt, felesége pedig az alapszervezeti titkár volt az MDP-ben. Jó tanúnak bizonyult az egykori alibi-nemzetőr, aki a vallomásában határozottan állította, hogy Kováts Józsefnek köze volt a nemzetőrséghez, úgymond, ő intézkedett a nemzetőr igazolványok kiadása ügyében. Mindez természetesen hazugság volt! Ám ha az egykori nemzetőr vallomást tehetett, bemártotta a nemzetőrség munkaszászlóaljának parancsnokát is, aki a forradalom alatt a következő kijelentést tette: „A nemzetőrség orvosi szobájában egy zsidó kommunista van.” Ez a kijelentés annak idején valóban elhangzott, és bár megfelel a valóságnak, a tanú akkora bonyodalmat kerekített belőle, amely a városi FNB elnökéig terjedt, s végül a felkorbácsolt indulatokat Perbíró Józsefnek kellett lecsillapítania. S hogy mennyire igaza volt a nemzetőr zászlóaljparancsnoknak, a vádaskodó tanú vallomása is igazolta: „Én és társaim párttagok voltunk, és nem voltunk hajlandók horthysta tisztekkel együtt dolgozni, így leszereltünk.” A zászlóaljparancsnok valóban horthysta tiszt volt, a nemzetőrség orvosi szobájában megbúvók is kommunisták, bár az iménti többes szám erős túlzás, mivel a kialakult helyzet – mondhatni lelepleződés – miatt a tanú csupán másodmagával távozott, szerelt le a nemzetőrségtől.

Július 10-én két alkalommal is kihallgatásra vezették elő Kováts Józsefet. Délelőtt a szovjet csapatokkal szembeni védelem szervezéséről faggatták, délután pedig az egyik legfontosabb kérdés következett. Ez az államvédelmi tisztek biztonsági őrizetbe vétele volt.

Már a legelső megtorló ügyekben is kihallgatták azokat, akik a forradalom alatt biztonsági őrizetben voltak. Ekkor nem akadt közöttük,

aki arról számolt volna be, hogy durván bántak vele, vagy bántalmazták. Nem is mondhatták, hiszen voltak közöttük, akik önként vonultak a Csillagbörtönbe. Később változott a helyzet, és valami forgatókönyvnek – netán felsőbb utasításnak – megfelelően módosultak a vallomások. Egyre gyakrabban esett szó fenyegetésekről, kivégzési szándékról, halállistákról. Kováts Józsefnek – bár semmi köze nem volt az államvédelmi tisztek biztonsági őrizetbe vételéhez – ezzel kapcsolatban a következő véleménye alakult ki: „1./ A forradalommal szemben az egyetlen erő volt, amely mindvégig szembehelyezkedett, és nem tette le a fegyvert. 2./ A tömeg több nem is ávéhást megvert tévedésből, és az FNB vezetői féltek, hogy meglincselik őket. 3./ A rend helyreállítása után eljárást akartak indítani olyan ávéhásokkal szemben, akik törvénsértéseket követtek el a munkájuk során, vagy ha velük kapcsolatban bejelentés érkezett volna.”

Közben újabb jelentés érkezett a kistarcsai elhárítóktól. Ebben a „szegedi ellenforradalmárok és a jugoszláv határőrizeti szervek közötti kapcsolat”-ról volt szó. Ez „hálózati úton nyert értesülés volt az ott korábban őrizetben levő Perbíró szegedi egyetemi professzor személyétől eredően”. Az internáló táborban Perbíró József közelében volt ez a besúgó, akiről az is kiderül, hogy nem is Szegedről vitték oda. Ebben az esetben egy késve készült jelentésről volt szó, hiszen Perbíró és társait ekkor már visszahozták Szegedre, és folyt ellenük a büntető-eljárás. Perbíró Józsefnek és társainak ügyében könnyű dolguk volt a vizsgálóknak, hiszen cselekményeik nagy részét az egész város szeme láttára és füle hallatára követték el, és nem volt bennük semmiféle titkosság. Akkor merültek föl csak nehézségek, amikor olyan vádpontokat akartak bizonyítani, amelyek nem feleltek meg a valóságnak. Ilyen volt az államvédelmi tisztek őrizetbe vétele. Mindinkább előtérbe kerültek a vizsgálók egyéni érdekei, sérelmei, a személyes bosszútól vezérelt érzelmek érvényesülése, és feledésbe merült, hogy a forradalom alatti biztonsági őrizetbe vételnek sokan közülük talán az életüket, testi épségüket köszönhették. A megtorlásban részt vevő politikai nyomozók és vizsgálók jelentős része a forradalom alatt védelmi őrizetben volt, esetleg bujkálni kényszerült a népharag elől, netán

ugyanilyen okból Jugoszláviába szökött. Ez magyarázza, hogy 1957 júliusának vége felé nagy erővel kezdődött meg újból a biztonsági őризetet megjáró volt államvédelmi tisztek ismételt kihallgatása. Viszonylag sokan voltak, kihagyni pedig senkit sem akartak. Perbírónak és társainak vizsgálói már alig győzték a kihallgatásokat, a jegyzőkönyvek elkészítését. Egy-egy volt államvédelmi tiszt hol sértetti vagy tanúvallo mást tett, hol kihallgató tisztként szerepelt. Előfordult, hogy a vizsgálótiszt a kollégáját hallgatta ki tanúként, majd rögtön utána megtörtént ugyanez fordítva.

Kovács József vizsgálója nagyon fontosnak ítélte, hogy kihallgasson egy törzsőrmestert, Zácói Tivadart, aki 1957 tavaszán már büszkén viselte MSZMP-tagságát, és a megtorlást szolgálta Kistarcsán a közbiztonsági őrizetvégrehajtó parancsnokságon, ugyanis az internáló tábor őrszemélyzetének tagja volt. Elek Imre hadnagy vizsgáló elutazott Kistarcsára, és ott jegyzőkönyvezte vallomását. Ebben a jegyzőkönyvben az is benne van, hogy a tanúként kihallgatott rendőr „Kovács Józsefet [...] ellenforradalmi személynek ismerte meg, aki abban az időben Szegeden a Forradalmi Bizottság egyik tagja volt, majd később a rendőrség felügyelője lett.” A tanú ugyan szeretett volna befurakodni a városi FNB-be, de a Kiss Károllyal közös próbálkozás alkalmával kitessekelték őket a városházáról. Ennek ellenére magabiztosan vallotta, mintha legalábbis ott lett volna, hogy „a Forradalmi Bizottság döntött az ÁVH tisztjeinek és alkalmazottainak az őrizetbe vételéről, és ekkor jelen volt Kovács József is.”

1957 nyarán javaslat készült, amelyben a következők olvashatók: „1957. május 10-től vizsgálat folyik a Forradalmi Bizottság ellenforradalmi tevékenységének felderítése érdekében. A vizsgálat folyamán tényként nyert megállapítást, hogy Szegeden Forradalmi Bizottság név alatt [...] a Magyar Népköztársaság megdöntését irányozták elő. Ennek érdekében a rendőrséget is szolgálatukba állították. Utasítást adtak az államvédelmi rendőrtisztek letartóztatására. Így szükséges az ügy további dokumentálására újabb kihallgatásokat eszközölni. Az ügyben tanúként kívánom kihallgatni azon elvtársakat, akik a Kovács József által megtartott rendőrgyűlésen részt vettek.” Arról nem

szól ez a javaslat, hogy az államvédelmi tisztek biztonsági őrizetbe vételének mi köze volt a november 2-i rendőrségi állománygyűléshez, amelyet mellesleg nem is Kovács József tartott meg. A dokumentumot jóváhagyta Vörös Balogh István alezredes, a forradalomig maga is államvédelmi tiszt.

Közben folyt a polgári személyek kihallgatása is. Egyikük tagja lett az FNB-nek. Állítása szerint „mondta neki 1956 októberében a vállalati párttitkár, hogy ha tagja lesz a Forradalmi Nemzeti Bizottságnak, és ott végrehajlja azokat az utasításokat, amit [!] neki az MDP szervezet fog adni, [...] akkor bebizonyíthatja megbízhatóságát és kiérdemelheti a párttagságot. [...] Ezt a feladatot vállalta is. November első napjaiban azonban Kovács József közölte vele, hogy ő és Tombácz elvtárs az elnökség ülésein nem vehetnek részt, mert sztrájktrórk, [...] és ávéhás tiszteket bűjtat a lakásán. Meg is jelölte ezeket a személyeket, Vörös Balogh Istvánt és Vörös Balogh Lajost, [...] akiket rejtegetett.” A tanú beszámolt arról is, hogy „Perbíróéknak nem a Magyar Népköztársaság megvédése volt a céljuk, hanem a [...] megdöntése. Ez alátámasztható azzal, hogy magában az elnökségben helyet foglalt Kovács József, egy horthysta rendőrtisztnek a fia, mint az ellenforradalmi szervezet aktív vezetője, [...] belbiztonsági megbízott.” A nemzetőrség parancsnokát, Lazur Barna honvéd főhadnagyot is kihallgatták. Ellene is folyt már akkor az eljárás, ennek kegyetlenségét már megismerte, gondolták, jó tanú lehet Kovács József ellen. Nem így történt. A főhadnagy elmondta: „Kovács Józsefnek semmi köze nem volt az államvédelmi tisztek őrizetbe vételéhez, a nemzetőrségnek ilyen értelmű utasítást nem adott, csak arra hívta föl a figyelmüket, hogy működjenek együtt a rend helyreállítása és fönntartása végett.” Jobb tanúnak bizonyult nála az FNB és az FKT közötti egyik összekötő, a következőket állította: „Nekem Kovács József adott egy határozatot, amelyben fölhívta Vasvári honvéd hadnagy figyelmét – aki a Katonai Tanács operatív csoportjának a vezetője volt –, hogy a még szabadon levő ávéhás személyeket tartóztassa le, és a letartóztatás körülményeiről, készítsen részletes jelentést. Én ezt a határozatot átvittem Vasvári hadnagynak a Katonai Tanácshoz, és közöltem vele, hogy a Forradalmi Bizottságtól Kovács

József küldött.” A fennmaradt dokumentumok között valóban van hasonló átirat, de azon aláíróként nem Kovács József, hanem az FNB elnökének helyettese, Joszt István szerepel, és ennek az iratnak a hitelessége meg is kérdőjelezhető, sőt az utólagos hamisítás esete is fennállhat. Még egy valótlan állítás ugyanettől a tanútól: „Kovács és egy előttem ismeretlen személy felkereste Halász főhadnagyot [a városi FKT először megválasztott vezetőjét – BL.] és azt mondta, hogy a nemzetőrséget el kell látni gyorstüzelő fegyverekkel is, úgymint golyószóróval és géppisztollyal.” Vitathatatlan, hogy volt ilyen utasítás, miután kiderült, hogy a nemzetőrség ellátását korszerűtlen, sőt egyáltalán nem használható fegyverekkel sabotálják, ám ez az utasítás sem Kovács Józseftől származott!

Július 3-án hallgatták ki Szilágyi Sándor rendőr tiszthelyettest, aki Kovács József mellé gépkocsivezetőként volt beosztva. Szilágyi – nyilván nem véletlenül – azt állította, hogy „1956 november 4-én délelőtt Kovács Józseffel [...] a jugoszláv határon voltam, Kovács a jugoszlávokkal akart tárgyalni segítség végett, [...] ezt a gépkocsiban halottam.”

Folyt tovább a volt államvédelmi tisztek kihallgatása. Arra is volt példa, hogy közülük ugyanaz a tanú első kihallgatásakor semmiféle panaszt nem tett, később nyíltan vagy burkoltan állítólagos likvidálásuk tervéről beszélt. Ellentmond nekik az FNB elnökségénél dolgozó adminisztratív munkatárs, Ligeti Margit tanúvallomása július 9-én, amelyben elhangzott, hogy „Perbíró József professzor, az elnökség elnöke, ha nem volt bent a városházán, Joszt vagy Kovács intézkedett. [...] Kovács a rendőrségi ügyekkel foglalkozott. Egy elnökségi ülésen elhangzott, hogy nagyon jól bántak az államvédelmistákkal, Kovács megengedte, hogy látogatókat fogadhassanak a Csillagbörtönben.”

Július 24-én hallgatták ki Tombácz Imre tanácselnököt. Ő kommunista mesterkedés következtében a forradalom alatt tagja lett az FNB-nek, noha semmiféle intézmény nem delegálta. Végül még az elnökségbe is beügyeskedtek. Részlet a vallomásából: „Az ellenforradalom idején és azt megelőzően a városi tanácson teljesítettem szolgálatot. [...] A tanács végrehajtó bizottsága elnökének helyettese voltam. 1955.

november 5-én megpróbáltam fegyveres karhatalmat szervezni, és akkor Kovács József elnökségi tag magából kikelve verte előttem az asztalt, hogy vegyem tudomásul, [...] itt a hatalom a városi Forradalmi Nemzeti Bizottság kezében van, és azt csak szovjet beavatkozással, erőszakkal lehet elvenni.”

Nem maradhatott ki a tanúk sorából a börtönőr, egykori államvédelmi fegyőr, Juhász Mátyás sem, akit Kovács első fölindulásában el akart távolítani állásából. Elmondta, hogy „1950. március óta teljesít szolgálatot a Csillagbörtönben. [...] 1956 októberében a parancsnoki irodában találkozott az egyik már előzőleg elítélt politikai bűnözővel, Kovács Józseffel, aki el akarta távolítani az állásából, [...] ugyanis Kovács József 1950-ben a Csillagbörtönben volt, mint politikai elítélt, és azért haragudott őrá, mert ott teljesített szolgálatot, ahol Kovács József a büntetését töltötte.” Az egykori államvédelmi börtönőr hallgatott az általa elrendelt meztelenre vetkőztetésről és egyéb aljasságokról.

A tanúk közül figyelmet érdemel még Suki Béla, az MDP városi bizottság kulturális osztályának munkatársa, aki október 25-én este ott volt a Juhász Gyula kollégiumban, majd utána a városházi megbeszélésen is. Ezt mondta: „Október 25-én Kovács József már teljesen jobbra akarta tolni a vezetést Szegeden, amit olyan jelszóval akart végrehajtani, amivel sok becsületes embert megtévesztett. [...] Kovács József már október 25-én arra törekedett, hogy Forradalmi Bizottság név alatt átvegyék a hatalmat, ebből a célból igyekezett MDP tagokat is bevásztani, hogy ne legyen feltűnő a hatalom átvételének a kérdése. [...] Amikor már biztos kézben volt a hatalom, akkor a bekerült MDP tagokat igyekeztek volna rákosista név alatt eltávolítani és a hatalmat teljesen megszerezni olyan célból, hogy a Magyar Köztársaságot megsemmisítsék.” A tanú alaposan eltúlozta a dolgot. Az FNB október 27-én alakult azokból a küldöttekből, akiket a gyárak, üzemek, intézmények dolgozói választottak meg. Földről és kívülről ezeket a küldöttválasztásokat befolyásolni nem lehetett. A kommunisták ugyan ezt megkísérelték, de egy-két esettől eltekintve nekik sem sikerült. Legfőképpen nem tehetette meg ezt Kovács József, aki október 27-én a sebészeti klini-

ka lakója volt, október 29-én hagyta el a klinikát, ahol a Takaréktár utcában október 26-án szerzett sérüléseit kezelték.

1956 októberében Halász Gyula honvéd főhadnagy volt a szegedi katonai helyőrség parancsnoka. Ő lett az október 25-én bevezetett katonai közigazgatás vezetője, sőt először őt választották meg a városi FKT elnökének is. Ezt a funkciót október 31-ig töltötte be, amikor lemondott, és másnap elhagyta Szegedet. Ez az ember maga volt a megtestesült ellentmondás. Először a maga érdekéért föltüntetve azt állította, hogy ő tanácsolta a BM szegedi főosztály – és egyben az államvédelmi szolgálat – vezetőjének, M. Szabó István őrnagynak, hogy menjenek a Csillagbörtönbe, mert ott biztonságban lesznek, hiszen az ő katonai alakulata, a honvéd gépkocsizó iskola ott volt közvetlenül a börtön közelében, és ha valami baj lenne, segíteni tudnának. Később már ezt vallotta: „Maga a Forradalmi Bizottság adott utasítást az ávéház tiszték őrizetbe vételére, [...] így kerültek őrizetbe az elvtársak.” A megtorlás későbbi szakaszában már így kellett vallania, hiszen az államvédelmi őrizete kerülését az FNB elnökségének nyakába kellett varrni. Mindezeket túl elmondta azt is, hogy a „nemzetőrök fölfegyverzését ő vállalta, és adott ötven darab puskát, de olyant, amit nem lehetett használni, ezért Perbíró felelősségre vonta.” Ez valóban így történt, és egyike volt a forradalom alatt elkövetett szabotázsoknak. Halász Gyula így folytatta vallomását: „Az akkor előforduló intézkedéseket M. Szabó István elvtárral megbeszéltük. Így voltak olyan intézkedések, ami [!] nem a meggyőződésünkből fakadt, de az akkori helyzetben muszáj volt megtenni. Az egyensúlyunk megtartására kellett a sortüzet is elrendelni.”

A Perbíró József és társai ügyének vizsgálatát dr. Balogh János ügyész felügyelte, aki 1956 októbere előtt politikai ügyészként tevékenykedett Szegeden, pedig – miként kollegája, dr. Falábú Dezső is – az ÁVH-nál szolgált. Mindezek miatt a forradalmi napok alatt biztonsági őrizetben volt Július 30-án 69 pontból álló utasítást juttatott el a politikai nyomozókhoz a legfontosabb megtorló ügyekkel kapcsolatban. Ezek közül több Kovács József cselekményeinek a tisztázását célozta:

- „ – Tisztázni, miként került id. Kovács a rendőrségre?
- Ki adott utasítást az ávéhások letartóztatására?
- Mi volt Kovács szerepe az ávéhások letartóztatásában?
- Mi volt Kovács szerepe a város védelmének megszervezésében?
- Tanúk kellene, és jegyzőkönyvek Kovácsnak a József Attila Körben elmondott hozzászólásáról!
- Be kell szerezni a *Harmadik forradalom* című cikket!
- Mi történt a hódmezővásárhelyi út alkalmával?
- Mit mondott Kovács november 2-án a rendőrök gyűlésén?
- 4-én miről tárgyalt Kovács Mogyoróssival és Fövényesivel?”

Részben az ügyészi utasításnak megfelelően, részben a korábbi vizsgálati elképzelések alapján folyt tovább a politikai nyomozói munka. Kovács József vizsgálója augusztus 7-én a karhatalmi parancsnokságtól a következő megállapítást kérte: Az októberi napokban „milyen károk keletkeztek az ÁVH őthalmi laktanyájában?” Az ÁVH föloszlatása után ugyanis az addig el nem szökött vagy illegalitásba nem vonult államvédelmi tisztek nagy részben magára hagyták a belső karhatalmi alakulat őthalmi laktanyáját, és amíg a nemzetőrség meg nem szervezte az épületcsoport őrzését, szabad prédának volt kitéve, és előfordultak fosztogatások. Később fegyvereket, lőszereket és egyéb felszerelési tárgyakat vittek el a laktanyából, amelyeket a nemzetőrség fölszereléséhez használtak. Az így keletkezett károkat akarták az FNB-re ráterhelni és mindezért Kovács Józsefet is felelőssé tenni. Ehhez kapcsolódóan Elek Imre hadnagy, vizsgálótiszt külön följegyzést készített arról, hogy „az ellenforradalom idején Kovács József utasítást adott a szegedi városi rendőrkapitányság vezetőinek, hogy minden rendőrnek 500 forint jutalmat fizessenek ki. Ezt végre is hajtották, és Kovács József ellenforradalmár utasítására 625 900 forintot fizettek ki.” Ebből hűtlen kezelésre vonatkozó vádpontot kreáltak. A juttatásból részesültek olyanok is, akik később tanúként keményen terhelő – gyakran valótlan – vallomásokat tettek, sőt olyanok is, akik a megtorlás során mint nyomozók aktív szerepet játszottak. A rendőrök egy része így hálálta meg Kovács Józsefnek a forradalom alatt kiutalt jutalmat.

Rövidesen befejeződött a politikai nyomozói vizsgálat Perbíró József és társai ügyében. A Csongrád Megyei Rendőrfőkapitányság politikai nyomozó osztálya elkészítette az addigi gyanúsítottak terheltként felelősségre vonására vonatkozó határozatot. Eszerint Kovács József legfőbb bűne az volt, hogy társaival „átvette a hatalmat Szegeden, [...] határozatot hoztak az államvédelmista operatív tisztek letartóztatására, amit végre is hajtottak” stb. A határozattal kapcsolatos jegyzőkönyvben Kovács József véleményeként ez olvasható: „A kihirdetett határozat ellen panasszal nem élek, mert mindent, ami megtörtént, nekem a bírósági tárgyaláson kell elmondanom. [...] Védőt ügyemben nem kívánok választani, mert anyagi körülményeim nem engedik meg. [...] Az ellen sem emelek kifogást, ha ügyemet kirendelt védő képviseli a tárgyalás folyamán. A terhemre rótt cselekményeket egy kivétellel elismerem. Az el nem ismert cselekmény a jugoszláv hatóságokkal a nehézfegyver beszerzést célzó tárgyaláson való részvétel.” Észrevételeit így folytatta: „Célom az volt, hogy fellépésemmel a már általánosan kialakult kártékony anarchiában igyekezzek lehetőleg rendet tartani, megóvni a fenyegetett személyeket, értékeket, valamint az általam törvényesnek ismert Nagy Imre kormánynak segítségére lenni abban, hogy az országot konszolidálja és a tömegek által követelt reformokat békésen megvalósítsa. [...] A Szegeden történt eseményekért azon idő alatt és azon a területen, mely az irányításom alá tartozott, minden felelősséget vállalok.”

A nyomozás befejeztével, augusztus 21-én Kovács József áttanulmányozhatta a vizsgálat során vele kapcsolatban keletkezett anyagokat. Nem nagyon méltatta arra, hogy velük összefüggően megjegyzéseket tegyen. Egyetlen rövid észrevétele volt csupán az egyik tanúvallomással kapcsolatban. Vélhetőleg fölháborodva mondhatta jegyzőkönyvbe: „A vallomás szemenszedett hazugság.” Annak a tanúnak a vallomásáról volt szó, aki a munkahelyi párttitkár megbízásából férközött be az FNB-be.

A legutolsó – augusztus 22-i – politikai nyomozói dokumentum szerint Kovács József „már az ellenforradalmi események előtt a József Attila Körön megkezdte az ellenséges agitációt, hozzászólása sovíniszta,

nacionalista, szovjetellenes volt, és követelte a Belügyminisztérium államvédelmi szerveinek a feloszlátását. Hozzászólása a jelenlevőkre nagy hatással volt. [...] Bűnös tevékenységét elismerte. [...] Ellenséges tevékenységét bizonyítják a kihallgatott tanúk és vádlott társai.”

Augusztus 27-én a BM Csongrád Megyei Rendőrfőkapitányság politikai nyomozó osztály vizsgálati alosztálya az internálásból visszahozott és addig a saját fogdájában őrzött gyanúsítottakat, immár terhelteket – Perbíró Józsefet és társait – átkísértette az ügyészségi fogdába. Ezzel ügyükben új fejezet kezdődött.

Csak mellékesen jegyezzük meg, hogy a BM Csongrád Megyei Rendőrfőkapitányság politikai nyomozó osztályán 1957. december 6-án büntetőeljárás indult id. Kováts József ellen is.

A vádirat

A forradalmi napok alatt az ügyészség Szegeden sem vonhatta ki magát az események hatása alól. Voltak ügyészek, akik azonosulni tudtak a lakosság céljaival, és korábban sem kompromittálódtak politikai ügyekben. Mások viszont annyira elkötelezték magukat a kommunista diktatúra mellett, hogy számukra nem volt visszaút. Az ügyészségen is megalakult a Forradalmi Bizottság Bornemissza Elemér vezetésével. A testület a részben ávéház múltú politikai ügyészek, pártfunkciókat is betöltők eltávolítását követelte. Ez végül megtörtént, és a sorait megtisztított ügyési szervezet kinyilvánította, hogy Szeged forradalmi népe mellé állt.

Fönnállt annak a veszélye, hogy a kompromittálódott és eltávolított ügyészeket elérí a népharag. Ezért született döntés a politikai ügyészek biztonsági őrizetbe vételéről. A Csillagbörtönbe helyezték el őket az államvédelmi tisztek mellé.

November 5-én a biztonsági őrizetbe vett ügyészek is kiszabadultak a Csillagbörtönből. Visszakerültek régi munkahelyükre, többségükben vezető beosztásokba.

A megtorlás során Szegeden a legjelentősebb vizsgálat Perbíró József és társai ellen indult. A szegedi ügyészek is különös jelentőséget tulajdonítottak ennek az ügynek, és nagy gondossággal állították össze a vádiratot.

Az ügyben 12 ember ellen emeltek vádat, akik közül ketten nem is voltak az FNB elnökségének tagjai. Az ügyészek vádiratukban gondosan kikerülték Tombácz Imre említését, aki mint a városi tanács végrehajtó bizottságának elnökhelyettese, befurakodott az FNB elnökségébe, a szovjet beavatkozás után, november 6-tól pedig a városi tanács végrehajtó bizottságának elnöke lett. Voltak más elnökségi tagok, akik más megtorló ügyben nyerték el büntetésüket, de voltak olyanok is, akik simán megúszták a megtorlást, semmi bántódásuk nem esett, nyilvánvalóan valamilyen érdemeikre tekintettel.

A vádiratban érintettekkel kapcsolatban az ügyészség sok esetben valótlanságokat állított. Az eljáró bíróságok később ítéleteikben többet

magukévá tettek. Így a Perbíró József és társai ellen lefolytatott megtorló ügy, majd büntetőper a valóságnak megfelelő tényállási elemek mellett koncepciók elemeket is magában foglalt. Ragadjunk ki most néhány helytálló és néhány, a valóságtól eltérő megállapítást a vádiratból Kovács Józseffel kapcsolatban:

„Október 25-én egy tüntető tömegben megjelent a Délmagyarország szerkesztősége előtt, [...] követelte, hogy a lapot át kell adni a Hazafias Népfront kezelésébe. [...] Többmás személlyel elment a Juhász Gyula diákokthoz és [...] felvetette, hogy [...] Szegeden is létre kell hozni munkástanácsokat, illetve forradalmi bizottságot. [...] A tanács és a párt vezetőitől kiereszkolta, [...] hogy az üzemekben válasszák meg a munkástanácsokat. [...]

A munkástanácsok küldötteiből megalakult a városi forradalmi bizottság. [...] Kovács József terhelt tagja lett a forradalmi bizottság elnökségének. [...] Régi horthysta rendőrtiszteken és rendőrökön keresztül akarta a rendőrséget [...] az ellenforradalom szolgálatába állítani. [...] 1956. október 30-án [...] részt vett a forradalmi bizottság azon ülésén, ahol az elnökség az államvédelmi tisztek letartóztatását rendelte el. [...] A nemzetőrök parancsnokának utasításba adta, hogy az átvételi tisztek őrzéséről szigorúan gondoskodjanak. [...] Egyetértett a tanácskozás határozatával, miszerint, ha a szovjet csapatok támadnak, úgy védekezni fognak. [...] Átment Hódmezővásárhelyre, és az ott ülésező nemzeti bizottmány tagjai előtt felszólalt. [...] 1955. november 5-e után tovább folytatta ellenforradalmi tevékenységét. [...] A kiszabadított államvédelmi tisztek lefegyverzésére adott utasítást. [...]” stb.

A vádiratot Dobos Ferenc, akkor már megyei vezető ügyész és az államvédelmi múltú Falábú Dezső ügyész készítette el 1957. október 24-én.

Az ügyészek javaslatot tettek olyan tanúk bíróság előtti kihallgatására, akik a vádlottak tevékenységét, az általuk elkövetett „bűncselekményeket” – forradalmi tetteket – bizonyítják. Ebben a körben több mint 100 tanú neve és lakcíme szerepelt. Ezek között volt 35 egykori államvédelmi beosztott. Egy részük operatív tiszt volt a szegedi államvédelmi szolgálatnál, más részük belső karhatalmi tiszt az öthalmi lak-

tanyában. Az államvédelmi tisztek kevés kivétellel politikai nyomozóként vagy vizsgálóként részt vettek a megtorló ügyek nyomozásában, majd a vizsgálati munkában is. Közöttük voltak olyanok, akik Perbíró József és társai ügyében is dolgoztak. A bíróságra beidézendő és kihallgatandó tanúk következő csoportja az MDP városi bizottságának tagjaiból és a városi tanács vezető funkcionáriusaiból állt; őket a kommunizmushoz hű rendőrtisztek és katonatisztek követték. Tanúkénti kihallgatásra javasoltak olyanokat is – több mint 10 főt –, akiket más megtorló ügyben már elítéltek, vagy az ügyük még folyamatban volt. Ezek a megtorló apparátus markában voltak, tehát irányított tanúvallomásra kényszeríthetők, s bizony némelykor ez a tanúvallomásaikon meg is látszott. Kevés olyan javasolt tanú volt – ha volt ilyen egyáltalán –, aki nem volt így vagy úgy elkötelezve a hatalom, a megtorlást elrendelők vagy éppen végrehajtók iránt.

Kováts József ügyének vizsgálata során – és mások esetében is – voltak olyanok, akik ki merték mondani az igazságot, el merték mondani a véleményüket tanúként is. Ezeket a további eljárás során többnyire figyelmen kívül hagyták, jegyzőkönyveik már nem is kerültek át az ügyészségre. E tanúk meghallgatását a tárgyaláson az ügyészség már nem is javasolta.

Az elsőfokú ítélet

A Szegedi Megyei Bíróság népbírószági tanácsa 1957. december 9-én kezdte el tárgyalni Perbíró József és társai ügyét. A tanács elnöke Pozsgai István volt, a két népi ülnök László István és Kiss Szilveszter. A vádat Dobos Ferenc ügyész képviselte.

A vádirat ismertetése után a bíróság sorra hallgatta ki a vádlottakat. Az elsőrendű Perbíró József vádlott után a másodrendű Kováts József következett. Pedig ő még csak elnökhelyettes sem volt az FNB-ben, sőt titkára sem volt a testületnek. A többi elnökségi taghoz hasonlóan ő is a számára meghatározott funkciót töltötte be. Ezek egyike azonban a helyi belbiztonsági szervek felügyelete volt. Közrejátszott az is, hogy ő már egyszer politikai elítélt – úgy mondták, „politikai bűnöző” – volt, sőt a származásánál fogva „osztályidegen”.

A másodrendű vádlotti besorolás némileg már előrevetítette a várható ítélet súlyosságát. Kováts József a bíróság előtt változatlanul azt ismételgette, amit korábban már számtalanszor elmondott. Tevékenységük – hangoztatta – a széles nyilvánosság előtt zajlott, nem volt benne semmi konspiráció, tehát mind a vizsgálat, mind a bíróság előtt főlegesen elhallgatni bármit is. Mindent elismert, amit elkövetett, mindenért vállalta a felelősséget, de visszautasította a rágalmakat. Az 1956. október 23-a előtti időkre vonatkoztatva ezt mondta magáról: „Másodrendű polgárnak éreztem magam, [...] polgári demokrácia álláspontján voltam.”

Kováts József ügyében a bírósági tárgyaláson kihallgattak egy tanút, aki akkor érthetetlenül igyekezett őt befeketíteni. Kováts József nem értette a dolgokat! Nem értette, hiszen az egykori forradalmár időközben már a politikai nyomozószervek besúgójává vált. Nem idézhetem sem a hajdani ügynök, sem Kováts József szavait, mert visszautalnának az ügynök máig titkolandó kilétére. Kováts József csak annyit mondott, hogy az ellene szóló vallomás csupa hazugság. Mi sem bizonyítja jobban, mint a hamis tanú sok időbeli tévedése, szándékos torzítása.

A bíróság kihallgatott olyan tanút is, aki 1956-ban, a forradalom után sietősen jelentkezett az MSZMP-be, föl is vették, pedig alapítója volt az FNB elnökségének az egyik nagy szegedi gyár munkástanácsának küldötteként. Súlyosabb következmények nélkül úszta meg a forradalmi szerepvállalást. Ez a tanú is – akkor már MSZMP-tagként – alaposan ráhúzta a vizes lepedőt Kováts Józsefre, aki a tanúvallomást hallgatva nehezen türtőztette magát, majd amikor szót kapott, kifakadt: „A tanú az elnökség tagja volt, ha az elnökséget felelősség terheli, akkor a tanú is felelős a történetekért.” Ennek a tanúnak a vallomására rögvest reagált Kováts József egyik vádlott társa, Horváth Jenő is: „Én a rendőrségen is mondtam, hogy amit a tanú vall, az hazugság!”

Az FNB elnökének egyik helyettese, Joszt István ezt mondta: „A rendőrségen azt állították, hogy az államvédelmiek őrizetbe vételéről mindenki így vallott.” Kováts József azonnal reagált: „Én az ávéhások letartóztatásával kapcsolatban beismerő vallomást nem tettem, így erre nem hivatkozhattak, ezt mások előtt nem ismertethették.” De a politikai vizsgálók hivatkoztak, sőt Joszt Istvántól az akadémikuskodása miatt a vizsgálat során megvonták a látogatási engedélyt, csomagot, de még tiszta ruhát sem kaphatott, levelet sem írhatott.

Arday Lajos a bíróságon ezt állította: „A rendőrségi vallomásomat azért vontam vissza, mert egyes dolgok nem olyan értelemben kerültek a jegyzőkönyvbe, mint ahogyan én azt mondtam. [...] Én ezeket a jegyzőkönyveket már csak egyheti sötétzárka után írtam alá.” Horváth Jenő is visszavonta korábbi vallomását. Mint mondta: „Ilyen formában a rendőrségi vallomásomat nem tartom fenn, mert a fogalmazás nem helyes.” Az ugyancsak vádlott Fábián Ferenc ezt állította: „A rendőrségi vallomásomat nem én fogalmaztam, kihallgatóimnak az én fogalmazásom nem tetszett, az egészet újrafogalmazták azzal, hogy újságíró létemre még fogalmazni sem tudok.” Derzsi Endre vallomásából idézünk: „Nyomozati vallomásom azon része [az államvédelmi tisztek őrizetbe vételéről – BL.] nem felel meg a valóságnak, mert a rendőrségen nem úgy adtam elő, ahogyan a jegyzőkönyv fel lett véve. [...] A rendőrségen a jegyzőkönyvet fizikai és lelki kényszer alatt írtam alá. Meg is vertek, de azok nevét, akik bántalmaztak, nem tudom.” Egy má-

sik vádlott, Németh Ferenc FNB elnökségi tag is beszámolt arról: „1957. március 16-án a főosztály pincéjében kb. hat ismeretlen személy megvert. [...] Az őrség tagjai közül valók voltak.” Egy újabb vallomásrészletet érdemes még idézni Szegedi Istvántól, az FNB elnökségi tagjától: „A rendőrségi vallomásom nem felel meg a valóságnak, én azokat a dolgokat a rendőrségen nem mondtam, nem vallottam, a jegyzőkönyv aláírására kényszerítettek, sötétzárkába helyeztek és megvertek. Többen vertek meg, és ennek hatására írtam alá azokat a dolgokat, azért, hogy minél előbb meneküljek azoktól, amit ott átéltem. Sötét-zárkába tettek, mert nem azt mondtam, amit elvártak, és a jegyzőkönyvet nem akartam aláírni. A sötétzárka ablaktalan, levegőtlen helység, ami elviselhetetlen.”

Az iménti idézetek, vallomásrészletek rávilágítanak arra, hogy miként folyt a politikai nyomozók vizsgálati munkája. Több vádlott úgy gondolta, hogy a bíróság előtt a nyilvános tárgyaláson elmondja azokat a megpróbáltatásokat, kínzásokat, amelyeken a vizsgálat során keresztülment. Talán abban bíztak, hogy a meghatják bíróságot, talán némi jóindulatban, szánalomban reménykedtek, esetleg a nyilvánosság erejében hittek. Nem így Kováts József, pedig neki kellett a legtöbbet elviselnie, hiszen ő volt a leggyűlöltebb ellenség a nyomozók szemében. Ő nem panaszkodott, nem próbálkozott, nem tett szóvá semmit. Már ismerte, fiatalon nagyon jól megismerte ezeket a módszereket, kiismerte az akkori „igazságszolgáltatás” mechanizmusát, a kommunista megtorlást, és tudta, hogy abban a könyörtelen gépezetben a bíróságoknak is megvan a maguk előre eldöntött szerepe. Kijelentette: „A vádat megértettem, nem érzem magam bűnösnek. [...] Valószínűleg tettem a Rákosi-rendszer ellen kijelentéseket, ezek valószínűleg Rákosira nézve is megbélyegzők voltak. [...] Amikor és ahol elmondtam, hogy ez a forradalom választóvízként választja el a múltat a jelentől, és aki ebben részt vesz, az minden sztálinista és rákosista felfogást lemos magáról, és megtisztulva kerül ki belőle, azt úgy is gondoltam.”

Kováts József sorra kifejtette a vádiratban terhére rótt körülményekkel ellentétes álláspontjait. Cáfolta az ellene fölhozott valótlan vádak, forradalmi tetteit azonban büszkén vállalta.

A tanúk jelentős része nagy lelkesedéssel, önként mondta el vallomását, egy részük alaposan el is túlozta a körülmények és események ismertetését. Az egykori MDP-, akkor már MSZMP-tagok tudták, mit várnak tőlük, s azt is, hogy a megtorlást, az elrettentést szolgálják, és ennek megfelelően beszéltek-vallottak a bírósági tárgyaláson is. Nehéz helyzetben voltak azok a tanúk, akik már maguk is büntetésüket töltötték, vagy egy másik ügy gyanúsítottjai, esetleg vádlottjai voltak. Őket zsarolni, kényszeríteni lehetett terhelő vallomásokra, mint például Földesi Tibort, aki akkor – mint mondta – „az életéért futott”, és bírósági kihallgatása után néhány nappal volt a másodfokú tárgyalása úgy, hogy az elsőfokú bíróság által kiszabott 15 évi szabadságvesztés nem jogerős büntetés után a katonai ügyész halálbüntetéséért fellebbezett. Ebben a helyzetben tette meg néhol igen furcsának ható vallomását, majd néhány nap múlva halálra ítélték, és 1958. január 31-én kivégezték. Tanúvallomásából mégis kiderült, hogy a „rendőrségen mindig bizonyos presszió alatt” volt. Kertes Endre, a ruhagyár munkástanácsának elnöke bíróság előtti vallomásában ezt állította: „A vallomásom össze lett tévesztve valamivel, én ugyanazt mondtam a rendőrségen is, mint itt. Márciusban a karhatalmisták megverték, és félttem, azért írtam alá a jegyzőkönyvet.” A városi nemzetőrség első parancsnoka, később főparancsnok-helyettese, Palotás József, a következőket mondta: „A rendőrségi jegyzőkönyvben sok olyan szerepel, amit nem úgy mondtam. Az aláírásra kényszerítettek. Nem vertek meg, de figyelmeztettek arra [...] hogy ha nem írom alá a jegyzőkönyvet, akkor nagyon megvernek.” Hasonlókat vallott a városi sztrájkbizottság elnöke, az akkor már nem jogerősen 10 év börtönre ítélt Bálint Ferenc is: „Nekem teljesen mindegy volt, hogy a rendőrségen mit írtak, én aláírtam, mert olyan lelki és egészségi állapotban voltam.”

A később bizonyítékok hiányában fölmentett Tóth Ágoston kijelentette: „Bűnösnek csak akkor érzem magam, ha az FNB elnökségében való pusztá részvételem bűncselekmény lenne. Ez pedig nem így van, mert akkor az FNB elnökség minden tagja vádlott lenne.” S bizony nem volt minden FNB elnökségi tag vádlott! Sem ebben az ügyben, sem más ügyben!

Már a bírósági tárgyalás kezdeti időszakában a jogász Perbíró József észrevételezte: „Ügyünkben két, a forradalom alatt letartóztatott ügyész vett részt. Ezt nem mint kizáró indítványt terjesztem elő.” Pedig akár úgy is előterjeszthette volna. Kováts József kiegészítésként hozzátette, hogy a két letartóztatott esetükben a vádat képviselő ügyész, Dobos Ferenc és Falábú Dezső volt.

A rendőrségi eljárás, a vizsgálati munka és a bírósági eljárás is azt igyekezett bizonygatni, hogy az „ellenforradalom” résztvevői többségükben osztályidegenek-osztályellenségek voltak. Ezzel szemben a városi FNB-ben, sőt elnökségében is túlnyomó részben munkások vagy munkás és paraszt családból származók voltak. Az elnökség egyik tagja, Szegedi István a következő észrevételt tette: „A vádirat szerint vádolva vagyok azzal, hogy részt vettem azon a megbeszélésen, ahol a nemzetőrség felállításáról volt szó. Én csodálkozom azon, hogy engem vádolnak ezzel, amikor ott jelen volt az ÁVH parancsnoka, a rendőrség parancsnoka, akiket nem vádolnak azzal, hogy ezen részt vettek.” Majd így folytatta: „Én munkás vagyok, tehát a munkáshatalmat nem dönthetem meg. [...] A vezetők a helyüket elhagyták, a tömeget magára hagyták a legnagyobb zűrzavarban.” Végül szinte lemondóan jegyezte meg: „Az internáló táborban is a foglyok 75 %-a munkás volt, akiknek a szabadságukon kívül egyebük sem volt.” Befejezésként még kijelentette: „Én több kommunistával beszéltem abban az időben, például Vereska és Törköly elvtársakkal, de nekem egyik sem mondta, hogy rossz úton járok, sőt ők voltak azok, akik felajánlották segítségüket.” Vereska és Törköly elvtársak terhelő tanúként szerepeltek az eljárás során, és hallani sem akartak semmiféle felajánlott segítségről.

1958. február 4-én, 5-én és 7-én mondták el beszédeiket a védőügyvédek. Kováts József védője, Rényi Miklós szerint a „letartóztatott ávosoknak a forradalom fejlődése során tragikussá vált volna a helyzetük, pedig ezekhez a letartóztatásokhoz [...] Kovács vádlottnak semmi köze nem volt.” A védőügyvéd ráértett az akkor és ott legnagyobb bűnnek számító cselekedetre. Majd így folytatta: „Szegeden országos viszonylatban nem volt semmi terrorisztikus cselekedet, Szegeden aránylag csend volt.” Beszédét így fejezte be: „Kovács vádlott a kapitalizmusban

nőtt fel, élvezte annak előnyeit, de értelmes ember, és így előbb-utóbb el fogja tökéletesen sajátítani a szocializmus eszméit, akkor magáévá is fogja tenni azokat.” Mivel az ügyészek Kováts József esetében is halálbüntetést indítványoztak, a védőügyvéd kérte, hogy „hagyják meg Kováts József életét, s a döntés pozitív legyen”.

1958. február 11-én Nagy István újabb cikket írt a Délmagyarországba – immár a sokadikat –, amelyben ez olvasható: „Az ellenségeinknek véletlenül sem szabad elhinni egyetlen szavát sem. Az ellenforradalmárok megbüntetése erkölcsi kötelessége a magyar kormánynak, tehát megbüntettük és megbüntettjük valamennyit, akármekkora lármát csap emiatt az imperialista sajtó.”

A vádlottak február 13-án szólaltak föl az utolsó szó jogán. Közben Földesi Tibort – mint egy másik megtorló ügy elsőrendű vádlottját – már Budapesten kivégezték. Ennek híre ekkorra már Szegedre is eljutott, és Perbíró József és társai perében hatott a bíróságon kívül a vádlottakra is. Talán az utóbbiakra még jobban. Kováts József azonban ekkor sem tagadta meg magát. Szükszavú volt, keveset mondott, nem nagyon védekezett, „igazságos ítéletet” kért.

Az ítélet február 25-én született meg: „Az 1956. november 6-tól le tartóztatásban levő Kovács József [...] bűnös a Magyar Népköztársaság megdöntésére irányuló szervezkedés büntetében, továbbá a társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett különösen nagy kárt okozó sikkasztás büntetében, ezért őt összfőbüntetésül halálra, mint főbüntetésre, továbbá teljes vagyoneklkobzásra, mint mellékbüntetésre ítéli” a bíróság.

Földesi Tibor halálos ítélete mintegy kötelezte a Perbíró József és társai ügyében ítélkező bíróságot, hogy ebben az ügyben is lennie kell legalább egy halálos ítéletnek.

Kováts József ítéletének indokolásában az áll, hogy az FNB elnöksége „igyekezett befolyását és ellenőrző szerepét biztosítani a belbiztonsági szervek felett is. Ennek [...] érdekében az elnökség megbízta 1956. október 31-én Kovács Józsefet a belbiztonság feletti felügyelettel. [...] Kovács utasította Mogyorósi rendőrnagyot az operatív ávosok őrizetbe vételére, majd a Csillagbörtönbe szállításukra. November 5-én, amikor a szovjet csapatok bevonultak Szegedre, kiszabadították a Csil-

lagbörtönből az ávéhásokat, Kovács utasította a rendőrséget a kiszabadult ávéhások lefegyverzésére.” Az ítélet indokolása szerint „a tárgyaláson teljes mértékben bizonyítást nyert, hogy Kovács József [...] milyen taktikával és milyen módszerekkel igyekezett dolgozni annak érdekében, hogy az ellenforradalmárok a népi demokratikus államrendet megdöntsék. [...] Senki nem kényszerítette cselekedetei végrehajtására Kovács Józsefet, egyedül a népi demokratikus államrendszer elleni gyűlölete és az a vágya, hogy a népi demokratikus államrendet megdöntse. [...] A rendőrséget a nemzetőrséggel együtt felhasználta az ávéhások és más népi demokráciához hű személyek letartóztatására, a kommunistáktól a fegyverek elszedésére, a pártbizottság lefegyverzésére. [...] Társaival megszervezték a szovjetekkel szembeni védelmet, [...] november 4-én a jugoszláv határra ment azzal a céllal, hogy a jugoszlávoktól nehézfegyvereket kérjen a szovjetek elleni támadáshoz.”

Az ítéletben szó van arról is, hogy Kovács József „vádlott vonatkozásában a bíróság enyhítő körülményt nem észlelt. Súlyosbító körülményként értékelte büntetett előéletét. A büntetés kiszabásánál ezen túlmenően a bíróság figyelembe vette, hogy mint osztályellenség [...] mindent elkövetett annak érdekében, hogy a népi demokratikus államrendet megdöntse. Súlyosbító körülményként értékelte a bíróság azt is, hogy a 4 év börtönbüntetés kitöltése után a büntetett előéletét letagadva befurakodott a termelőszövetkezetbe, a gépállomásra főkönyvelőnek. Ezekre figyelemmel [...] a vádlottat halálra ítélte.”

A vádlottak – a fölmentett Tóth Ágoston kivételével – a bírósági ítélet ellen enyhítésért föllebbeztek.

Néhány nap múlva a Délmagyarország is tudósított az eseményről, amely szerint „Szeged városában az emlékezetes ellenforradalmi napokban befészkelte magát a városi Tanács épületébe az úgynevezett Nemzeti Bizottság, [...] amely irányította Szegeden a megindult ellenforradalmi mozgalmat. [...] Hogy [...] durva atrocitások és gyilkosságok nem fordultak elő, az nem ennek a bizottságnak köszönhető. A népbíróság a vádlottak közül a legsúlyosabban értékelte Kovács József szerepét, aki már évekkkel ezelőtt bebizonyította, hogy a népi demokratikus rendszer esküdt ellensége. [...] Kovács befurakodott a szegedi nemzeti

bizottságba, [...] magához kaparintotta a vezető szerepet, [...] mindenhol vezető szerepet játszott és mindenbe belefolyt, ami ellenforradalmi megmozdulás volt Szegeden. [...] Ő vezette a szervezkedést. [...] A népbíróság [...] halálbüntetéssel sújtotta. A népbíróság szerint Kovács Józsefet a népi demokratikus államrendszer kifejezett és céltudatos ellenségének kell tekinteni, akit a népbíróság megítélése szerint helyes útra irányítani már nem lehet. [...] Az ügyben a végső szót a Legfelsőbb Bíróság népbírósági tanácsa mondja majd ki.”

A másodfokú ítélet

Csak 1958 őszén zajlott le a másodfokú bírósági eljárás. Míg az elsőfokú tárgyalás nyilvános volt Szegeden – bár természetesen jól megválasztott közönség előtt –, a másodfokú tárgyalást zárt körülmények között rendezték meg Budapesten. A jogerős ítéletet 1958. október 1-jén hirdették ki. A Cieslár Viktor tanácsvezetőből, Rudas Ernő, Szabó Sándor, Sente József, Schnierer József népbírákból álló tanács „a másodrendű Kovács József vádlottat az elsőfokú bíróság által megállapított büntetésre ítélte”.

Az indoklásból kiemelkedett a jugoszlávokkal való 1956. november 4-i tárgyalás – valójában, mint láttuk, csak tárgyalási próbálkozás – körülményeinek taglalása. A Legfelsőbb Bíróság szerint „Kovács József [...] a jugoszlávokkal a kapcsolatot segítségnyújtás, illetve fegyverek kérése céljából kívánta felvenni”. A jogerős ítéletben ezt az állítást három hamisan valló tanú kijelentéseire alapozták, mivel ezek a tanúk „határozottan vallották, hogy fegyverek szerzése volt a cél, amiért Kovács József november 4-én a jugoszláv határra ment”. Végül ez lett ellene a legsúlyosabb vádpontok egyike. A Legfelsőbb Bíróság ítélkező népbírói tanácsa bizonyára nem kellő alaposággal tanulmányozta a Kovács Józseffel kapcsolatban hozott elsőfokú ítéletet, mert megállapította, hogy a Szegedi Megyei Bíróság „elmulasztotta súlyosbító körülményként értékelni a vádlott ellenséges osztályhelyzetét és cselekményének sokrétűségét. [...] Erre figyelemmel a cselekmény és a vádlott személyi és társadalmi veszélyessége olyan fokú, hogy azzal csak a legsúlyosabb büntetés áll arányban. Ezért az enyhítésért irányuló védelmi fellebbezést a népbírói tanács mint alaptalant elutasította.”

A kegyelmi kérvény elutasításával végül megpecsételődött Kovács József sorsa. A Legfelsőbb Bíróság jogerős ítélete után társait elszállították abba a büntetés-végrehajtási intézetbe, ahol büntetésüket megkezdtek.

Kovács Józsefet visszaszállították a Csillagbörtönbe, és október 6-án reggel bekísérték a börtön magas, komor épületekkel körülvett egyik

aprócska udvarába. A riasztóan mocskos falak, az udvarocskára néző koszos rácsos ablakok, a faltól méternyire fölállított bitófa számára a véget jelentette. Bizonyára föltekintett még utoljára arra a kicsinyke magyar égre, amelyet a vesztőhelyről még láthatott, azután az ítélet-végrehajtó elvégezte a dolgát.

A börtön parancsnoka, Berta László büntetés-végrehajtási hadnagy 1958. október 7-én a következő szövegű rövid jelentést küldte a felettes büntetés-végrehajtási parancsnokság jogi és igazgatási osztályának: „Kovács József halálraítélt elítélten 1958. október 6-án 6 óra 15 perckor a kiszabott halálbüntetést végrehajtották.”

Vajon a kivégzés napjának kitűzésében volt-e valami célzatosság?

A helyi sajtó nem közölt tudósítást Kovács József kivégzéséről. Mintha a kommunisták Szegeden még halálában is féltek volna tőle. Csupán a Délmagyarország *Anyakönyvi hírek* című rovatában volt olvasható rövid idő múlva, hogy a város III. kerületében elhalálozottak között volt „Kovács József 32 éves” szegedi lakos is.

Epilógus

Alig volt 32 éves Kovács József, amikor kivégezték. Rövid életébe belezsúfolódott a háború és a menekülés borzalma, az internálás, majd a börtön kegyetlensége, a kitaszítottság és a megbélyegzettség megalázó érzése, a reménykeltő forradalom dicsősége és eltiprása, a megtorlás iszonyata, galád elítéltetése, a siralomház és a mindent lezáró kivégzés. Pedig még szeretett volna élni. Ezért kérte a kegyelmi tanácsot, hogy ajánlják kegyelemre. Mindhiába kérte! A könyörtelen kádári kommunista diktatúra nem kegyelmezett!

Befejezésként idézzünk még egyszer Mogyorósi István rendőr őrnagy, szegedi városi rendőrkapitány egyik jelentéséből: „November 3-án a biztosítási feladatokra kivezényelt rendőr utasítást kapott tőlem, hogy Kovácsot, ha szökni próbál, akkor lője agyon.” De Kovács József nem akart szökni, nem próbált szökni. Kitartott az utolsó percig. Nem véletlen, hogy az elsők között vették őrizetbe. A jelentés így folytatódik: „Ezt megelőzően [...] az elvtársakkal tervbe vettük, hogy Kovácsot agyonlőjük, azonban az események alakulása nem tette egyrészt szükségessé, másrészt úgy láttuk, élve az igazságszolgáltatás elé kerül.”

Tollas Tibor

Szegedi ballada

Húsz éves múlt csak Ötvenhatban
anyjának egyetlen fia.
Legenda őrzi, halhatatlan.
Miért kellett meghalnia?

A Csillagbörtönben kínozták
s kivégezték egy hajnalon.
Titokban tömegsírba dobták,
ne maradjon utána nyom.

Anyja azóta esztét veszttve
– így mondják – egész Szegeden
keresi fiát nappal, este,
utcákon át és tereken.

Könyörtelen, élő kísértet
kiált, torkából kín fakad:
– Hová tettétek? Megöltétek?
Adjátok vissza a fiamat! –

Az emberek mind elkerülik,
Ezüst koszorú ősz haja,
lärmás utcákon fel-feltűnik,
zajon is átsikolt szava.

Tiszapart fái tovább adják,
százados falak és kövek
keresik fiát, vigasztalják,
jajra csak az ember süket.

Feledve fényes forradalmat,
csak élük a sivár jelent,
– Kovács Józsefek miért haltak?
– nem kérdik, hasznosabb a csend.

Szeged utcáin Kovács néni
harminc éve így jár ma is.
Csak fiát vesztett anya érzi:
a csönd hazug, a szó hamis!

Tudja: tékozló ezer évek
pörében mennyi szív szakadt.
– Hová tettétek? Megöltétek?
Adjátok vissza a fiamat! –

Feledhet ország gazdag múltat?
Épülhet homokra jelen? –
Telt gyomrát hívja csak tanúnak,
kidől a fa gyökértelen.

Vádolnak az eltitkolt sírok,
és jövőnktől megfosztanak.
Az élőket hiába hívod,
követeld hát a holtakat!

Ki tegnap gyáván elfutottál,
most gyilkosokkal fogsz kezét.
Cinkos mosolyod nekik szolgál,
– társaid földben fekszenek.

Nem érdem, hogy túlélted őket,
várd a végső ítéletet.
A meggyalázott temetőket
járják majd új kísértetek.

Vallató anyák választ kérnek
tőled is, – jaj, ha nincs szavad!
– Hová tettétek? Megöltétek?
Adjátok vissza a fiamat!

Cavallino, 1987.

Képek, dokumentumok

1317/1947.sz.

Határozat.

A 81/1945 M. E.-be ütköző bűntettel alaposan gyanúsítható Kovács József szegedi
Dózsa Gy.u.22.sz.a. lakos azonnali előállítását rendőrségi Fogadosítására
kiküldöm László János és Horváth Dezső r.ny. detektívek aladnagvóat.

Mint hogy alaposan tartani lehet attól, hogy a gyanúsított a bűncselekmények nyomát
eltünteti és a bizonyítékokat megsemmisíti,

utasítom fentnevezetteket hogy gyanúsított
Dózsa Gy.u.22.sz.a. sz. lakosán — lehetőleg a gyanúsított
jelenlétében — tartson azonnal házkutatást és a bűncselekményre utaló tárgyakat, iratokat
vegye őrizetbe.

Szeged, Budapest 1947. június. hó 20. n.

Dr. Drégely József

osztályvezető.

rendőrezredes. -

TÖRTÉNETI MINTA

V-13809

2

222

"102" 6291

VI. osztály. 62

Távmondatt.

ÁVH. VI/1. Osztály, Bp.

A szegedi börtönből ma osztályomhoz kísérték.

Kovács József sz. 1926. aug. 30. Békéscsaba, apja: József v. rendőrfő-felügyelő, anyja: Molnár Margit, vagyonatlan orvostanhallgató, Szeged Dózsa György u. 22. sz. alatti lakost. Mint levante, nyugatra menekült, onnan visszatérve 1946-tól 47-ig orvostanhallgató volt. Az egyetemen társai körében állandóan izgatott a demokrácia és a kommunisták ellen, amiért osztályom eljárást indított ellene. 1947. június 24.-től december 2.-ig internálva volt. A szegedi népbíróság 1948. márciusban izgatásért 4 évi börtönre ítélte, amit teljesen letöltött. Azelőtt büntetve nem volt. Apja multbeli népellenes magatartása miatt 3 évre lett elítélve, amit szintén letöltött. Jelenleg internálva van. JavSolón nevezettnek is az internálását.

Szeged, 1951. július 19.-én.

Bartus
Kovács

1135

Tatai István
év.örgy. /
osztályvezető

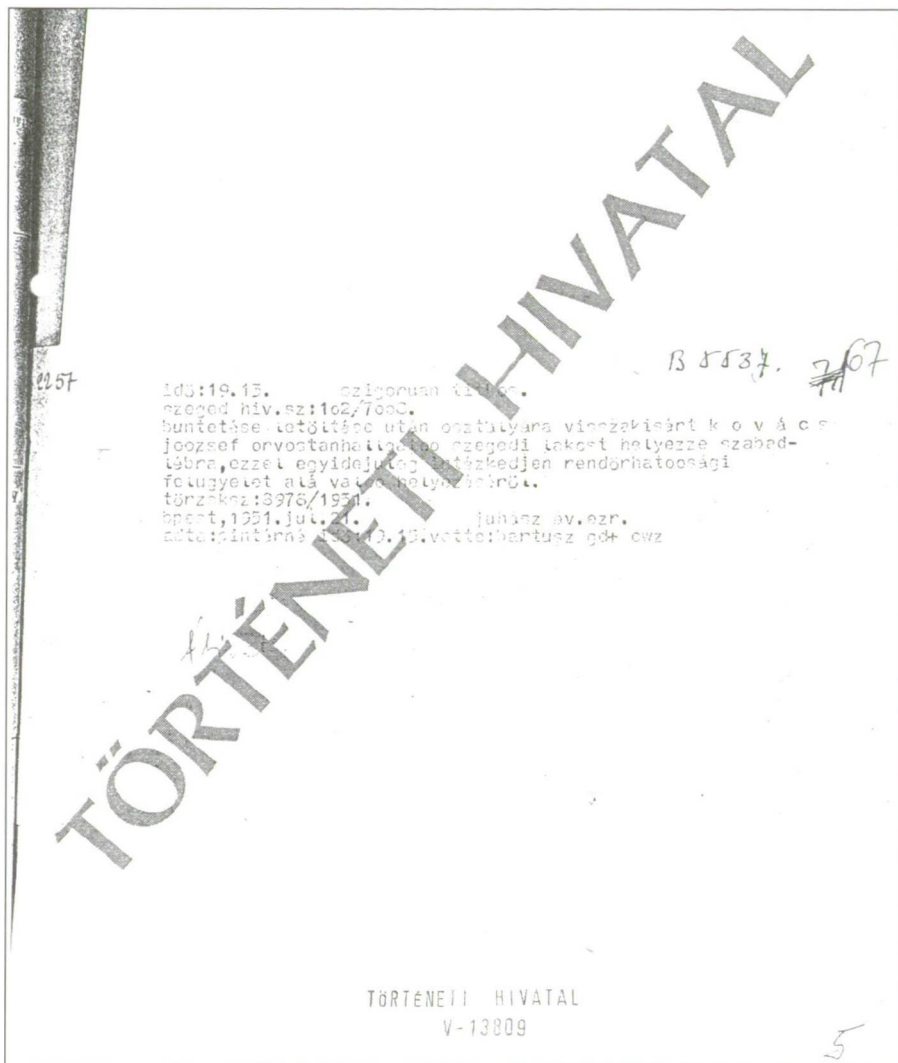
TÖRTÉNELI KIVONAT
V-13809

4

2. kép

Internálási javaslat, 1951

2257

B 5537. 7/67

1951.19.15. szigorúan titkos.
szeged hiv.sz:162/7000.
büntetés letöltése után osztályára vezérkísért k o v á c s
józsef orvostanhallgató szegedi lakost helyezze szabad-
lósra, ezzel egyidejűleg tájékoztassa rendőrhatalmasági
felügyelet alá való helyezéséről.
törzskod:3976/1951.
bpest, 1951.jul.21. juhász av.ezr.
adta:csinics 1951.9.15.vette:bartusz gd+ cwz

TÖRTÉNELMI HIVATAL
V-13809

5

3. kép
Rendőrhatalmasági felügyelet alá helyezés, 1951

6628

45

Tárgy: Kovács József kuncsorbai lakos ref.ügye.
Mell: 1 db.

Rendőrkapitányság Budapesti
Szólnok

Igazítás bti. dr. Kovács József/Békéscsaba, 1926 augusztus 30, Molnár Margit/vesztései, kuncsorba Államigazgatási lakos 4 évi börtönbüntetését követően 2 évet Budapesten 2 pedig a szegedi országos büntetésintézetbe. Jegyzőkönyvét ezzel küldöm meg, hogy kérem nevezett reál alá helyezni és a hozott véghatározat egy példányát osztályának megküldeni.

Szeged, 1951. július hó 30.-án.

Béla
Erő
év.szde.
osztályvezető.

T.
Tatay István/
év.ör y.
osztályvezető

TÖRTÉNETI HIVATAL
V-13809

4. kép
Rendőri felügyelet, 1951

249

K I V O N A T

az 1956. október 19-én 7 órakor - Ady téri egyetem nagytermében a József Attila Kör megalakulása alkalmával felvett jegyzőkönyvből.

Kovács József: először bemutatkozom, gépfallosági főkönyvelő vagyok, valamikor itt dolgoztam, innen vittek arra a nevelésre, ami a Tisza szálló pincéjében volt és a Kossuth Lajos szűz rendőrpalota emeletén. De látom, hogy nem jó tanultam, mert megint mást kell tanulni, de nem tetszik nekem az, hogy ezt a nevelőszerepet azok a személyek kívánják reprezentálni /viharos társaság/ akiknek a nevéhez egészen más szakmák és más módszerek tartoznak. Sokan megpróbálnak, illetve egyesek saját magukat tisztázzák. Nem lehet most azt az új pezségessé bört beleönteni azokba a tömlőkbe, ahová belebűdösödött a bor. Az értelmiség sorsát nemcsak az nehezíti meg, hogy keveset keres, hanem az, hogy szüleit is kell tartani. Szeretném megkérdezni és javaslatom a vezetés felé, hogy miért vették el a nyugdíjakat és miért hallgatnak róla. Semmiféle jog erre nem volt. Követeljük azt, hogy az állam anyagi erejéig juttassák a nyugdíjakat, mert bírói ítélet azt nem vette el és ha elvette vissza kell adni.

A rehabilitáció folyik és folyamatban van. Ha ezt a névsort nézzük láthatjuk, hogy az nem terjed messzebb a párt belső viszágjainak áldozatainál. Az az államvédelmista hogyan jár el azzal szemben, aki nem volt párttag, amikor párttagokat ítélték így el. Javasolom, hogy mindenkit rehabilitáljanak, akiket a sztálini idő alatt internáltak. Az a javaslatom: hagyják békében a parasztokat. A magyar mezőgazdaság fölösen megteremtette a szükségleteket akkor is, amikor a németek kihordták a földet. Hogyan tudtuk elérni azt, hogy 10 éves körzserű termés mellett nincsen kenyerünk. A parasztság az országnak mindig első számú ereje és bázisa volt. Javaslatom a minisztérium felé, termeljen a paraszt, ne tüssögtsék, ne bántassák földjét, ezáltal akkor mindent meg fog termelni ami szükséges.

Másolat: hiteléül:
Szeged, 1957. aug. 16.

Földor Margit
I. r. szgt.

V-145747

3.

5. kép

A József Attila Kör 1956. október 19-i ülésének jegyzőkönyvéből

ROHANUNK

Rohanunk,
Lépésben menni nincs időnk.
Nem várjuk meg, hogy roppant
szélvihar rontson fejünkre,
amely kидönt.
A vihar mi vagyunk.
A nép, a nemsci. Milliók
sereg vagyunk,
nem kell nekünk
se próféta,
se józ.
A vihar mi vagyunk.
Füroelő szívünk
és agyunk
vezet ma minket,
s rohanunk!
Lépésben menni nincs időnk,
mert mi vagyunk a nagy vihar,
mely minden piszkoz,
minden bálványt
végleg elisöpör és kидönt.

GURSZKY ISTVÁN

6. kép

A Délmagyarország 1956. október 24-i számából

7. kép
Forradalmi tüntetés Szegeden 1956. október 23-án.

8. kép

A Klauzál tér a forradalom egyik legfontosabb szegedi csomópontja volt.

9. kép

A Klauzál téri Kossut- szobrot október 23-án este lobogózták fel. A talapzaton helyezték el a színház kellékei által készített Kossuth-cimert.

10. kép

*A Klauszál téren október 25-én délután tartott nagygyűlésen Kaló Flórián szavalta a Nemzeti dalt.
A tömeg megverte Kiss hadnagyot, mert motorkerékpárjával középük hajtott.*

TÜNTETŐ FELVONULÁS SZEGEDEN

Éjszakai nagygyűlés a Kossuth szobornál — Rend és nyugalom a városban

NEM SZERVEZTE SENKI, nem kellett hosszas előkészítés, csak annyi, amíg leért Budapestről a hír: a pesti ifjúság az utcára töltött, hogy tüntetésével kifejezze egyöntúztartását a lengyelek pár napja megindult harcával, a szabadsággért, a szocialista demokráciáért.

A budapesti ifjúság szava, eszméi visszhangra találtak Szegeden is. Több mint kétezre egyetemista indult el a kora esti órákban a Dóm térről, forradalmi dalokat énekelve, forradalmi jelszavakkal. A Marszeilles dallamát a lengyelek éltetése váltotta fel, a „Ha magyar vagy, állj könnél!” jelszót a „Kossuth cimere ymaza!” követelés.

Az egyre növekvő tömeg figyelmesen, töndör sorokban vonult végig a tüzszaporon, a Széchenyi téren, majd a Kossuth-szobornál állapodott meg. A Klauszli téren a Himnusz énekelték.

A HIMNUSZ ELENEKELÉSE UTÁN a szegedi MEFESZ egyik fiatal tagja ismeretve a pesti eseményeket és a tüntetés célját. Többször szakitotta félbe lelkes éjlenése, a lengyeleket, a postákat éltették. És felhangzott a követelés: A Talpra magyar! halljuk! Amikor azután percek alatt felállt a szobor talapzatának párkányára egy egyetemist hallgat, megzavaltatni Petőfi szavát, itt is, mint Pesten, ezek harsogtak vele együtt minden versszak után: „Tökösünk, esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk!”

A Klauszli téren éhangzott a kérdés: Megvárják-e az egyetemisták a munkásokat, akik 10 órakor jönnek ki az üzemekből? Harsogón rugott fel válaszként: „Munkás-diák szövetség!”

A KOSSUTH SZOBORTÓL a színház elé vonult a tömeg. A színházak táppal fogadták őket és kifejezték szolidaritásukat.

A színház erkélyéről Bittkey Károly Jászai Mari-díjas színművész elszavalta a Talpra magyar-t. Itt is kórusban visszhangzottak a refrén sorai.

Ezután a gyárak felé vonultak rendezett sorokban. Ekkor már 7 százlót vilték a menet élén.

A kószórdház előtt némán vonultak el a sorok.

Elsőnek a Szegedi Kenderfontógyár előtt álltak meg

Nagy részét diákokból álló küldöttség ment be a gyárba. A munka nem állt le, de minden üzeméből 10 ember kijött fogadni a felvonulókat. A gyár kapuját megnyitották és az első sorok 5 méterre bementek a gyárba, ahol ismét elhangzott a „Munkás-diák szövetség” jelszavak.

A Kossuth Lajos sugárúton két katonai autóval találkozott a felvonulók. Amikor azok befordultak egy mellékutcába, hogy helyet adjanak a menetnek, lelkesen megtapsolták őket és éltették a honvédséget.

10 ÓRAKOR a gyárakból is sokan indultak rendezett sorokban be a városba. Nemzetiszázalékkal az élen a színházban vonultak. Ott az erkélyen ugyancsak nemzetiszázalékos

és egy nagy Kossuth-cimere ragyogott már a faházak fényében. A cimert táppal, éjlenccsel köszöntötték. A szobor előtt várakoztak be a munkások az egyetemisták később érkező nagy csapatát. A színház előtt néhány — ritteg is volt köztük, — helytelen jelszavakat kiabáltak, de ezeket az erkélyről beszóló egyetemista szónok, és maga a tömeg ellátte. Világosan és egyértelműen állást foglaltak a munkások, parasztok, diákok szövetség, szoros kapcsolata mellett. Helyreállítás fogadták a szónok szavát, amikor arról beszélt, hogy mi továbbra is szilárdan szocialista alapon álló rendet akarunk.

A SZÍNHÁZTÓL ÚJRA a Kossuth-szoborhoz indultak a tüntetők.

Az éjszakai dékban több

ezer főnyi tömeg gyűlést tartott össze. Miután elénekelték a himnuszot, a diákifjúság képviselői ismerteték a MEFESZ követeléseit a tömeg lelkes helyettesítésével. Majd Bittkey Károly ismét elszavalta a Szózatot és a Nemzeti dalt, szinte együtt a tömeggel. Ezután a munkás- és önkéntes képviselői álltak sorba, akik elmondták a munkások néhány követelését, s egyúttal felajánlották a munkások hatalmas táppal fogadták. Majd, miután bejelentették, hogy vasárnap nagygyűlést kíván rendezni a Klauszli téren az ifjúság, a tömeg kiválasztotta a Kossuth-cimert kifizetőt a Kossuth-szobor talapzatára és felzabadt hangulatban figyelmesen elvonultak.

11. kép

A Délmagyarország, 1956. október 24-i számából

12. kép

A lecsupaszított szimbólum...

Szeged legnagyobb, kivilágítható vörös csillagát október 25-én szedték le az egyetem Dugonics téri épületéről, és a hídról a Tiszába hajították.

13. kép

A Széchenyi téri szovjet emlékműről is eltűntek a csillagok!

A néptanács elnökségének tagjai

Az alábbiakban ismertetjük a szegedi néptanács elnökségének tagjait: Ács Vilmos, a MEFESZ képviselője. Fülöp Ferenc újságíró, Horváth Jenő, a Szegedi Nemzeti Színház főrendezője, Józsi István, a Szegedi Kenderfonógyár segédművezetője, Kovács József főkönyvelő, Kőrösi

Sándor művezető, Lukács András, a Szegedi Kenderfonógyár dolgozója, Németh Ferenc, a Délmagyarország munkástanácsa, Pálfi József, a Fülöpás dolgozója, dr. Ferenc József, a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának dékánhelyettese,

Strasser Gyula, a Szegedi Kenderfonógyár üzemgazdásza, Szegedi István, az Autóközlekedési Vállalat dolgozója, Szekeres István egyénileg dolgozó paraszti, dr. Tóth Ágoston, a Tataros Vállalat dolgozója és Takács polgármester, az Elemizserklakcsa, kedelmi Vállalat dolgozója,

Megalakult és munkához kezdett Szegeden a néptanács és elnöksége

Szegeden, október 27-én, szombaton a tanácsháza nagyertermében, a déli órákban összeült az üzemek és a különböző intézmények dolgozóit által megválasztott munkástanács. Ezen az ülésen választották meg a munkástanács ideiglenes intézőbizottságát, amelyet megbíztak azzal is, hogy az országos és helyi kérdésekben tett fontos észrevételekkel, javaslatokkal foglalkozzék, legyen intézkedések.

Hétfőn, október 29-én, a délelőtti órákban ismét összegyűltek a tanácsháza nagyertermében a munkástanács tagjai. Ezt megelőzően

külön ülést tartott a szombaton megválasztott ideiglenes intéző bizottság. Az ideiglenes intézőbizottság és az egész munkástanács általalakult városi néptanácsa. Új nevével is azt kívánja kifejezésre juttatni, hogy a nép minden rétegét képviseli tevékenységével.

A városi néptanács elnöksége első ülésén 4 fontos programpontra dolgozott ki.

Elhatározza a néptanács, hogy a szombati megbeszélésükön elhangzott javaslatok, beadványok alapján, melyek mind a helyi és mind az országos kérdésekre vonatkoznak, memorandumot készí-

tenek, és ezt három tagú küldöttség személyesen eljuttatja a minisztertanácshoz.

A második pontként elhatározzák, hogy a katonai igazgatással egyetértésben létrehozzák Szegeden is a nemzetőrséget. A következő pontként szerepel, hogy helyesen meghatározzák a néptanács elnöksége és a hivatali apparátus közötti viszonyt.

A negyedik pont a közellátás minden vonatkozásában való megjavítását, illetve a szükségletek folyamatos biztosítását foglalja magában.

14-15. kép

A Délmagyarország 1956. október 30-i számából

A Szegedi Néptanács memoranduma a Minisztertanácshoz

A Szegedi Néptanács delegációja hétfőn este elindult az alábbi memorandummal Budapestre, hogy eljuttassa a Minisztertanácshoz.

Szeged város üzeminek és intézményeinek munkástanácsaiból megalkult Szeged Város Néptanácsa. A Néptanács mindenekelőtt élesen elhatárolja magát mindennemű ellenforradalmi eszmétől, kapitalista és bármely más restaurációtól és kijelenti, hogy a szociális demokrácia alapján áll.

A Néptanács az alábbi memorandumot terjeszti a kormány elé:

1. A kormány jelentse ki, hogy ideiglenes mindaddig, amíg nem választják ujja a parlamentet. Az általános titkos választójog alapján több párt induljon a választásban. A város lakossága mindaddig nem hajlandó felvenni a munkát, amíg erre biztosítékot nem kap.

2. Akik Rákosi politikával együttműködtek, azok váljanak ki a kormányból. Az egész lakosság sztrájkolni fog, ha Bebrits Lajos, Molnár Erik és Apró Antal nem válik ki a kormányból.

3. Azonnal vonják ki a szovjet csapatokat az ország területéről. A kormány hozza nyilvánosságra a kivonulás pontos határidejét. Ha retalan a csapatok nem vonulnak ki, a megállapított határidőre, a dolgozók sztrájkba lépnek.

4. Független és szabad szakszervezeteket kívánunk és egyúttal kívánjuk a sztrájkjog elismerését is.

5. Nemzeti kincseinket, az urániumot és az alumíniumot a magyar érdekeknek megfelelően használják fel

és a kereskedelmi szerződéseket hozzák nyilvánosságra.

6. Kívánjuk a kötelező beszolgáltatás eltörlését, a társas gazdálkodásba bekényszerítetteknek saját kívánságukra kilépésüknek lehetővé tételét és ugyanakkor az új belépéseknél az új szövetkezetek alakulásánál az önkéntesség elvének szigorú betartását, továbbá új mezőgazdasági adórendszer bevezetését.

7. Hazánk lépjen ki a varsói szerződést aláíró államok sorából.

8. Ausztriához és Svájcához hasonlóan biztosítsák hazánk semlegesége.

9. Kezdjünk kereskedelmi tárgyalásokat a Nyugattal is és politikai feltételktől mentes hitelt kérünk.

10. Hadifoglyainkat azonnal engedjék vissza.

11. A politikai bűncselekményekben hozott ítéleteket, valamint a közigazgatási eljárásokat haladéktalanul vizsgálják felül, hogy rehabilitációban s anyagi kártérítésben részesítsék azokat, akikkel szemben igazságtalanul jártak el.

12. A hírközlés összes formáinak szabaddá tételét kívánjuk. A kormány gondoskodjék a magyar nép őszinte, tárgyilagos tájékoztatásáról az ország életében felmerülő összes kérdésekkel kapcsolatban.

13. A kormány tárgyaljon a nagy népi harcban részt vett munkások, diákok és honvédek képviselőivel és közülük arra alkalmas személyekkel (legalább 2 személlyel) egészítse ki a kormányt.

Szeged, 1956. október 29.

Szeged Város Néptanácsa

16. kép

A Délmagyarország 1956. október 30-i számából

rádiófelhívása

A fenti hírzólat a Szegedi Széchenyi Rádiónak mondotta, el dr. Perbire József professzor.

Ausztriai miniszterelnök a magyarországi sajtónak nyújtotta becsületdíjat. A miniszterelnök beszédében kifejezte, hogy Ausztria nem fogja elfelejteni a magyarországi németek által okozott károkat, és hogy Ausztria nem fogja elfelejteni a magyarországi németek által okozott károkat, és hogy Ausztria nem fogja elfelejteni a magyarországi németek által okozott károkat.

[illegible]

86

Felhívás Szeged lakosságához!

Szeged Város Forradalmi Nemzeti Bizottsága felhívja a város lakosságát, hogy a béke, a rend és nyugalom érdekében azok a személyek, akik nem a rendőrség, a honvédség, vagy az új igazolvánnyal ellátandó nemzetőrség tagjai, a náluk kint lévő fegyvereket és lőszert, vagy robbanó anyagot haladéktalanul, de legkésőbb 1956. november 6-án déli 12 óráig szolgáltatassák be a városi rendőrségen (volt Tisza szálló), vagy a Juhász Gyula egyetemi diákotthonban (Tolbucsin sugárút 23) az átvételre kijelölt szerveknek.

Aki ennek a felhívásnak nem tesz eleget, a fegyvert, lőszert, vagy robbanó anyagot nem szolgáltatja be a megjelölt határidőig, törvény elé kerül.

A Forradalmi Nemzeti Bizottság a fegyver- és lőszer beszolgáltatás határidejéig is elrendeli a fegyverek és robbanó anyagok használatának tilalmát. Tartsunk rendet és fegyelmet! Ezt követeli a lakosság életbiztonsága és városunk megóvása.

Egyes felelőtlen egyének már eddig is visszaéltek a hozzájuk került fegyverrel, robbanóanyaggal és ezzel életeket és városunk értékeit veszélyeztették.

A szovjet fegyveres erők nem tüzelnek, ha ezt meggondolatlan elemek nem provokálják.

Az elhagyott fegyvereket és robbanó anyagokat a lakosság közös tevékenységgel gyűjtse össze, szolgáltatassa be, illetve tegyen jelentést azokról a városi rendőrségnek.

Ismételten felhívjuk a lakosság figyelmét, hogy ennek a rendelkezésnek saját maga és a város érdekében haladéktalanul tegyen eleget!

Szeged, 1956. november 5-én.

**SZEGED VÁROS
FORRADALMI NEMZETI BIZOTTSÁGA**

18. kép

*A Forradalmi Nemzeti Bizottság november 6-át jelölte meg
a fegyverbeszolgáltatás végső határidejeként*

19. kép

Szegedre november 5-én hajnalban vonultak be a szovjet páncélosok.
A kép a Vár utcában készült.

20-22. kép
A szovjet tankok 1956. november 6-án délelőtt a városháza előtt.

ÚJMÓDI BÚVÁR KUND

Túl a mezőn, hol Záhony áll,
Es Budapest falainál,
Ki népe zajlik ott?
Nagy Imre föl! hát föl magyar!
Ellenhad az, mely vést akar,
Ellenség zajlik ott.

Ő az, ki láncotalpon halad,
Es száz tankot és száz hadat
Hoz, óh hon, ellened.
A főgőös Gerő az, ki rád
Hoz háborút és hoz halált,
S bizik, hogy eltemet.

Nagy Imre, Kádár! föl magyar!
Festheg kell most a férfikar,
A főváros remeg.
S melyik magyar nem megy, ha kell?
Munkás, diák mind hadba kel,
Mind harcon termenek.

Nagy Imre e Tildy hangja szól :
"Csaták miatt hogy nyughatol
Hű Kádár, jó öreg?
Teremt-e isten több magyart?
Fegyver helyett öklünk maradt
S a benzines üveg."

S fellázad Győr, Miskolc, Csepel,
E sok "fasisza" harora kel,
Mint tenger és vihar.
Munkás, diák egy frontba állt,
S a szabadságért száz halált
Halt Pesten a magyar.

Csak Kádár, ki nem háborog,
De gyáván, félve moccog,
Mint patkány a lyukon :
"Halló, Imre, majd ha éj jövend,
Es Pest fölé száll néma csend,
Hű Kádár megpuccol."

Csekély a szó, hisz a vitéz
Legott az árulásra kész,
A tett jobban beszél.
S Kádárunk nem oly ostoba,
Hogy mikor vészben a haza,
Ne futna ruszvikéért.

Futása, mint patkányokó,
Kelet felé, Szolnok felé
Robog magányosan.
Gépfegyver és rakétajel
A tájon távol és közel,
S ötezer tank rohan.

Ki az, ki az éj szörnyekint
A bős tankokra föltekint,
S Júdásnak tiltózik?
Ki vagy te, aki jársz alatt
Eladni a szabad magyart,
Ki vártán örködik?

S láncotalpak oszörrenésin át
Ruszkiknak vélni táborát,
Az alkut megkötik.
Es Kádár áruló gyanánt,
Meglelve patkány-önmagát
Egy tankban felbukik.

Es Kádár apró dögai
Közül münnich így kérdezi:
"Mi dolgoz ott alatt?"
"Münnich! a népet irtom, óh,
Igy váz ki a reakció.
Es hatalmunk marad!"

Szól Kádár, - s ő az -: "Nézz oda!
A szovjet baráti hada
Tolong már Pest iránt!
Nézd Budapestet, mint remeg,
A hazát e kar fúrta meg,
Hurrá! Eljen a Párt!"

S ágyúk tüzénél münnich néz.
Es Pesten minden romba vész,
A falak omlanak.
Láncotalpak futnak el vadon,
Es száz tankon, száz autón
Ruszkik lapítanak.

Es Kádár? Tankra költözött.
Ilyet hat gazember között
Moszkva könnyen talál.
S túl a mezőn, tiprott hazán,
Es Budapest falainál
Kádár kormánya áll.

132

SZIGORÚAN TITKOS!

Jóváhagyom:
Belügyminisztérium
Megyei Főosztály vezetője

7. május 10.

Engedélyezem:
A Magyar Népköztársaság
7. május 10.

Határozat az előzetes letartóztatásról és a házkutatásról

S z e g e d 1957. május 10.

Oskó Lajos rny.fhdgy. a M. Csongrádmegyei Rendőr-főkapitányság Politikai Nyomozó Osztály Vizsgálati Alosztályának Vezetője megvizsgálta Kovács József /: Békéscsaba, 1920. augusztus 30. a: Molnár Margit, nőfő, isk. végzettsége: kereskedelmi érettségi, tisztviselő foglalkozása /: Szeged felszabadulás u. 4/ alatti lakos bűnös tevékenységére vonatkozó anyagot és

megállapította, hogy:

a M. Csongrádmegyei Rendőr-főkapitányság Politikai Osztálya rendelkezik olyan anyagokkal, melyek bizonyítják Kovács József tevékenységét, mely szerint a Magyar Népköztársaság államrendje ellen izgatott. Az ellenforradalmi események előtt bekapcsolódott a politikai életbe, uszított a párt és a kormány vezetői ellen. Az ellenforradalmi események alatt aktív ellenséges tevékenységet folytatott, melyet több tanu bizonyít.

Fentiekre tekintettel úgy határoztam, hogy Kovács József szegedi lakos ellen a Bp. 2 pontjában felvett izgatás btt-e miatt előzetes letartóztatását a Bp. 97 § b/ és c/ pontja alapján elrendelem.

Kovács József előzetes letartóztatását indokolja hogy súlyos bűncselekményt követett el és szabadonhagyása esetén előkészítől tartani lehet.

Az előzetes letartóztatás kezdődik 1957. május 10-én.

Az elrendelt előzetes letartóztatás a Bp. 99 §. 1/2 és 3/ bek. értelmében az előkészítő ülésig, de legfeljebb 2 hónapig tart.

Indoklásul elküldtem
Pénztárral nem él.

Oskó Lajos /
rny.fhdgy.
alosztályvezető

TÖRTÉNETI HIVATAL
V-145747

154733 — Vörösi Csilla: Nyomda, Budapest. (13)

17

24. kép

Kovács József előzetes letartóztatása 1957. május 10.

Minisztérium II. Főosztály
politikai nyomozó csoport.

Kistarcsa.

240

Szigorúan titkos!

Tájékoztató.
Kistarcsa, 1957. V. 20.

A közelmúltban elszállítottak és a Csongrád-mezői Rendőrfőkapitányság
katonaközből vonták a kőbányai táborból Kovács József
1926 Molnár Margit/örösztest.
Nevezett eltávozása után szerztem be rá, lényegesnek látszó adato-
kat, melyeket felhasználás végett tájékoztatásul az alábbiakban
közölök.

Amikor Szegeden kibontakozott az ellenforradalom a szegedi Á. V. lak-
tanyából az állanvédelmi szervek több tagja fegyveresen Jugoszláviába
távozott. A Jugoszláv határhoz a fegyvereket elkobozta és össze-
gyűjtötte, majd a szegedi "Forradalmi Bizottsághoz" fordult, hogy a
fegyvereket szállítsák el.
A városi "Forradalmi Bizottság" Kovács Józsefet küldte le a határra,
a fegyverek átvételére. Ezután teherautón be is szállították Szegedre.
A későbbiek során Kovács az országunkban lévő Partizán professor meg-
bízása alapján megkísérelte föltánni a kapcsolatot a Jugoszláv határ-
őrségi szervekkel. E kísérlet eredményét nem ismerek.

Megítélésom szerint Kovács egyben külön figyelemreemlő az itt sz-
lított Jugoszláv közből, amely véleményem szerint még sok fel nem
tárt részletet tartalmaz.

Kovács József
Közsz. László r. ny. szás.

Benedek Endre r. ny. főgy.

Megyei Főkapitányság vezetőjének

Szeged.

TÖRTÉNETI HIVATAL
V-145747

18

25. kép

Lényegesnek látszó adatok Kovács Józsefről a kistarcsai táborból távozása után

BM. ORFK. II/8. Osztály
Operatív Alosztálya.

Uj: 13/07/1957.

Szigorúan titkos!

302

212

Po-454/1957.

BM. Csemagrádmezei Osztály
Vizsgálati Alosztály Vezetője.

S z e g e d .

Csatoltan megküldöm Kovács Józseffel kapcsolatos hálózati jelentésünk másolatát esetleges felhasználás végett.

Budapest, 1957. július 1.

Szám/ 2 pld.

Bodó Mihály ray. t. hdgy.
alosztályvezető.

V-145747

2.

26. kép

Szigorúan titkos kíséreléssel a hálózati jelentésekhez, 1956. július 1.

Országos és Megyei Börtön
Szeged, Marx tér 13. sz.
Telefon: 31-24.

3082/4
... 1958. sz.

B.M. Ev. Parancsnokság
Jogi és Igazgatási Osztály.

B u d a p e s t .

Jelentem, hogy 674-1-845 tisz. KOVÁTS JÓZSEF halálra ítélt elítélten
1953. október 6-án 6 óra 15 perckor a kiszabott halál büntetést vég-
rehajtották. (1926. hó. sz. végrehajt.)

S z e g e d , 1958. é. október hó 7. napján.

42. sz. László bv. hely./
Börtönparancsnok

27. kép

Jelentés Kováts József kivégzéséről, 1956. október 7.

30. kép
Kovács József (1926–1958)

Névmutató

Abrahám Antal 26 27 39
Arday Lajos 58
Ajtay Anikó 16
Bálint Ferenc 60
Balogh János 50
Bányi Zoltán 17
Baróti Dezső 27 28
Béres Lajos 21
Berta László 66
Biebert Antal 15
Biebert Antalné 15
Bolgár György 10
Bornemissza Elemér 54
Borozenyec 40
Bujdosó Pál 21
Cieslár Viktor 65
Czakó István 39
Dénes Leó 10
Derzsi Endre 58
Diczfalussy Ferenc 18
Dobos Ferenc 55 57 61
Drégely József 9 14 18
Drózdó Győző 9
Elek Imre 42 46 51
Egyes Dalina Mária 16
Fábián Ferenc 39 42 58
Fadgyas András 21
Falábú Dezső 50 55 61
Fejér Dénes 26 39
Földesi Tibor 35 36 60 62
Fövényesi András 51

Fűrész Endre 21
Gosztonyi István 33
Gyurkó Lajos 27
Halász Gyula 27 48 50
Hódi András 17
Horányi Nándor 21
Horváth Dezső 14
Horváth István 21
Horváth Jenő 58
Huszta László 14
Ilyés Éva 15 16
Joszt István 48 58
Juhász László 22
Juhász Máttyás 49
Kardos Sándor 15
Kelemen Jánosné Kováts Etelka 7
Kendi József 42
Kertes Endre 60
Kiss Dezső 21
Kiss Károly 38 39 46
Kiss Szilveszter 57
Kovács Mihály 14
Kovács László 21
Kováts Erzsébet 8
Kováts Ferenc 7
Kováts József, idősb 7 8 22 31 33 53
Kováts Józsefné Molnár Margit 7
Kövesdi Lajos 39
Lakatos István 10
László István 57
László János 14

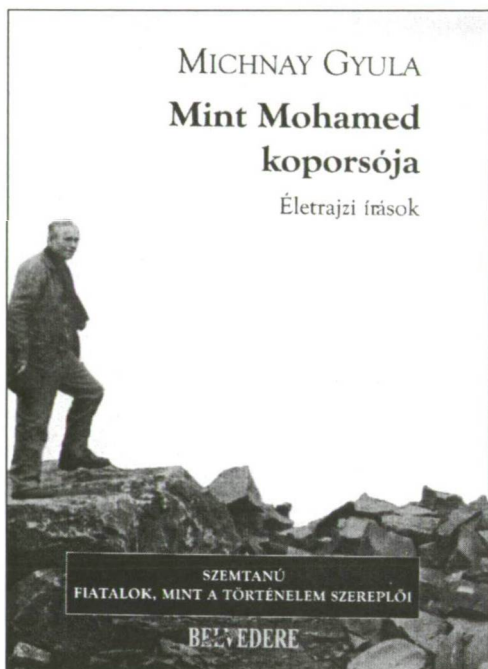
Lázár Miklós 21	M. Szabó István 50
Lazur Barna 34 47	Szabó Sándor 65
Ligeti Margit 48	Szalma Ferenc 16
Lippay László 21	Szegedi István 39 59 61
Márai Pál 21	Székely Nándorné Kováts Piroska 7
Mezei Pál 26 29	Szélpál Ottó (1923) 17
Mogyorósi István 30 31 33 34 35 38 40 51 62 67	Szente József 65
Morvay Sándor 25	Szilágyi Sándor 48
Nagy István, F. 41 62	Tatai István 22 23
Nagy Mihály 36 37	Tildy Zoltán 14 20
Nagy Sándor 21	Tombácz Imre 22 38 39 47 48 54
Nagy Vince 13	Tóth Ágoston 60 63
Nagyiván János 10 21	Tóth Béla 26
Németh Ferenc 27 59	Törköly Ferenc 61
Neumann Károly 44	Varga József 10 17
Nyéki Lajos 31 38 44	Vasvári Vilmos 32 47
Ortutay Gyula 11	Végh Joachim 28 39 42
Palotás József 60	Vereska András 38 39 61
Pászkán Mihály 21	Vörös Balogh István 47
Perbíró József 25 29 30 35 36 37 38 39 41 44 45 46 47 48 50 52 53 54 55 56 57 61 62	Vörös Balogh Lajos 47
Polonyi Jenő 21	Zácsi Tivadar 46
Pozsgai István 57	Zöld Sándor 11 13
Pusztai László 14	
Rákosi Mátyás 14 20 59	
Rényi Miklós 61	
Rózsa Gyula 11	
Rudas Ernő 65	
Schnierer József 65	
Suki Béla 26 49	
Sulyok Dezső 9 14	

A Szemtanú sorozatban megjelent kötetek

MICHNAY GYULA: *Mint Mohamed koporsója*

ISBN 963 00 7038 3

„Kínzó kíváncsisággal olvastam Michnay Gyula visszaemlékezését kalandos szökésére a recski haláltáborból, s alig tudtam megállni olvasás közben, hogy ne lapozzak előre megtudni vajon sikerült-e.

...

Ha Michnay történetesen nem Recskről szökök meg, hanem mint francia ellenálló vagy hadifogoly Colditzban, a hollywoodi filmipar és a televízió már gondoskodott volna róla, hogy tettét világhírű színészek tolmácsolásában milliók ismerjék. Így viszont megmaradt sajátosságosan magyar hősnek.”

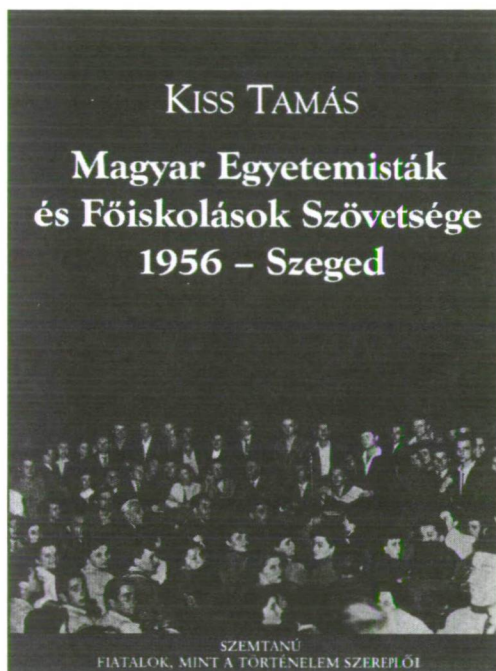
*Czigány Lóránt: Egy igaz ember
Recski Tanú 1983. november 15.*

„Fél esztendő alatt Michnaiból legenda lett; úgy emlegettük, mint holmi mesebeli alakot, és már fantáziánk szüleményének tűnt, noha mind ismertük. Lassanként kezdtem feladni a reményt, noha szívósan ragaszkodtam a mentőangyalba vetett hitemhez.”

*Faludy György: Pokolbéli víg napjaim
Magyar Világ, 1989*

A szerző az egyetlen, akinek sikerült megszöknie a recski kényszermunka-táborból. A könyvből megismerhetjük a legendás szökés történetét, és érzékletes képet kapunk a korszakról is.

KISS TAMÁS: *Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége – 1956, Szeged*
ISBN 963 86240 0 0

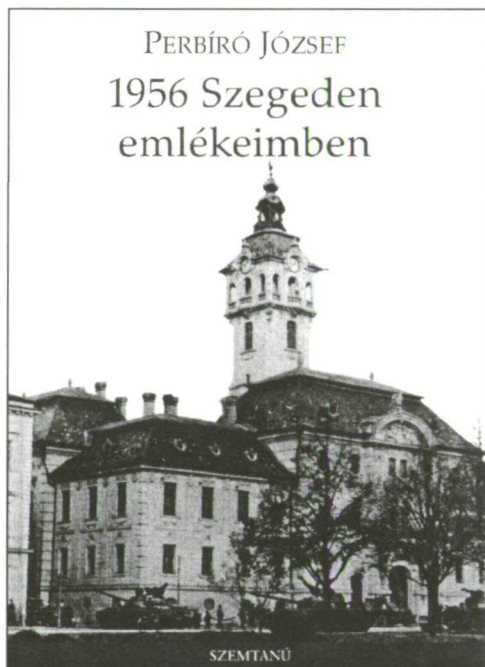

„Az utolsó nagygyűlés után úgy éreztük: Holnapra meghódítjuk a Holdat! (...) Követeléseink annyira nagy horderejűek voltak, hogy most nevetségesnek, képtelennek éreztük őket..., azt hittük, mindenki nevet majd rajtunk. (...) Úgy éreztük, hogy túl erős dolgokat és túl sokat követelünk. Nem tudtuk, hogy mit tegyünk ezután.”

Dr. Czigány Lóránt
közli: *Bill Lomax: Magyarország 1956*
Bp., 1989

A szerző, a MEFESZ szervezője, vezetője (később a megtorlás áldozata) tanulmánya mellett első alkalommal jelent meg a szervezet 1956. október 20-i ülésén készült rádiófelvétel szövege. Kiss Tamás a kötetben szereplő interjúban az eseményekben résztvevők érzelmi kötődéseiről és saját személyes sorsáról is vall. A szakmai közélet szerint is hiánypótló mű értékes dokumentum-melléklettel záródik, amelyben közlése kerültek az események archív fotói és a megtorlás jegyzőkönyvei is.

PERBÍRÓ JÓZSEF: *1956 Szegeden – emlékeimben*
ISBN 963 86240 1 9

Perbíró József a Szegedi Tudományegyetem Állam és Jogtudományi Karának dékánhelyettese volt. Mint levezető elnök részt vett a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége (MEFESZ) alakuló ülésén. A kötet a forradalmi Szeged polgármestere (a Városi Forradalmi Nemzeti Bizottság elnöke) életrajzi írásainak második, bővített, javított, fotó- és dokumentummelléklettel ellátott, reprezentatív formátumba szerkesztett kiadása.

SZEMTANÚ
FIATALOK, MINT A TÖRTÉNELEM SZEREPLŐI

BELVEDERE
MERIDIONALE